

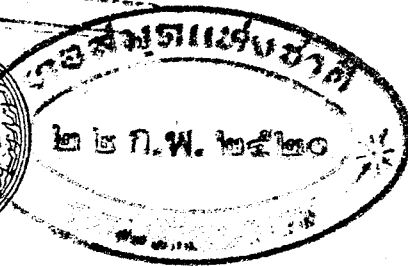

พระราชกำหนดเก่า
ครั้งกรุงศรีอยุธยา

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
พระศิตปานุจิตรถาวร (ฉัตร อินทรเสน)
ณวัดมกุฏกษัตริย์
ปีระกา พ.ศ. ๒๔๗๖

พิมพ์ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ
ถนนบำรุงเมือง ในพระนคร

กรมพระมหาดไทย
นาง พงศนิพัทธ์

พระราชกำหนดเก่า
ครั้งกรุงศรีอยุธยา

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระศัลปานุจิตรการ (ฉัตร อินทรเสน)

ณวัดมกุฏกษัตริย์

ปีระกา พ.ศ. ๒๕๓๖

พิมพ์ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ
ถนนบำรุงเมือง ในพระนคร

เลขที่

313

เลขที่

954.303

434601

เลขที่

NATIONAL LIBRARY OF THAILAND

3111004148993

คำนำ

หนังสือที่พิมพ์ไว้ในสมุดเล่มนี้เป็นพระราชกำหนด
แก้ครั่งกรุงศรีอยุธยา ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้า
ท้ายสระบ้าง ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าบรมโกษา
บ้าง ในรัชกาลสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์บ้าง
ต้นฉบับเป็นสมุดไทยเขียนตัววง มีอยู่ในหอพระสมุด
วชิรญาณ ราชบัณฑิตยสถานได้นำพระราชกำหนด
เช่นนี้ออกพิมพ์ฉบับ ๑ ใน พ.ศ. ๒๔๖๘ แต่ก็
ปรากฏว่าไม่มีผู้อ่านและได้ใจมากนัก จนเมื่อ
ตามเดือนมกราคม ๑ ได้มีความรู้ในเรื่องตำนานการ
ปกครองเมืองไทย เพื่อจะเอาไปเรียบเรียงพิมพ์
เป็นสมุดในภาษาอังกฤษ พบสมุดที่ราชบัณฑิตยสถาน
พิมพ์นั้น อ่านไม่เข้าใจเพราะเป็นภาษาครั่งกรุงเก่า
จึงนำไปขออ่านกับข้าพเจ้าที่บ้าน ข้าพเจ้าช่วยอ่าน

และแปลบางตอนที่เข้าใจยาก เห็นว่าหนังสือนี้ทำให้
ให้เกิดความใคร่รู้ถ้อยคำที่ใช้ในสมัยก่อนแปลไป
จากที่ใช้ในสมัยนี้ นอกจากนี้ที่เป็นประโยชน์คือให้
เห็นทางการปกครองในสมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว ยังมี
มีประโยชน์แก่ผู้ศึกษาภาษาไทยด้วย เหตุดังนี้จึงได้
ให้ค้นค้นฉบับพระราชกำหนดเช่นเดียวกันที่มีอยู่ใน
หอพระสมุดวชิรญาณ และยังมีได้เคยนำออกพิมพ์
รวมได้ใหม่ในคราวนี้ ๑๐ ฉบับ และรวมฉบับที่เคย
พิมพ์แล้วเข้าอีก ๑ จึงเป็น ๑๑ ฉบับด้วยกัน การพิมพ์
คราวนี้พิมพ์ถ้อยคำตามต้นฉบับทั้งนี้ แต่มิได้คง
ตัวสะกดไว้ตามเดิมทั้งหมด เพราะฉบับเดิมเป็น
ถายมือเดิมชนฝีมือก็จริงอยู่ แต่ไม่ใช่คนรหนังสือ
คำคำเดียวเขียนไว้แปลทุกอย่างมีเป็นอันมาก ที่กล่าว
นี้เป็นแต่เพียงถ้อยคำที่อ่านเข้าใจในเวลานี้ แต่มี
คำเป็นหลายคำซึ่งอ่านไม่เข้าใจ เป็นต้นว่าในหน้า ๑๒

บันทึก ๓ มีคำว่า “อย่าให้ดังดออยู่ได้” และในหน้า ๒๔ บันทึกที่ ๖ มีคำว่า “ให้ทำแต่ในรั้วดำหรั้มเมืองนรกก่อน” ฉะนั้น ยังไม่เข้าใจว่า ดังดอ และ รั้วนั้นหมายความว่าอะไร จึงคงตัวสะกดไว้ตามฉบับเดิม สำหรับจะได้ดัดบกัณฑ์หรือต้นนิษฐานกันต่อไป เมื่อได้คัดต้นฉบับเตรียมตามที่กล่าวมานี้แล้ว พระยาโทณวณิกมนตรีมาแจ้งความว่า ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระศิตปานุจิตรการ (ฉัตรอินทรเสน) ในเดือนมิถุนายนนี้ เจ้าภาพมอบให้พระยาโทณวณิกมนตรี มาขอหนังสือไปพิมพ์แจก ได้ให้พระยาโทณวณิกมนตรี ดัดต้นฉบับที่เตรียมไว้ ก็เห็นว่าเป็นหนังสือควรพิมพ์ไว้โดยเหตุที่กล่าวมาข้างต้น จึงรับพิมพ์หนังสือในงานศพครั้งนี้

กรรมการ ราชบัณฑิตยสภา ขออนุโมทนาในกุศลจิตต์ ซึ่งเจ้าภาพงานศพพระศิตปานุจิตรการได้บำเพ็ญเป็นปฏิการคุณของคุณผู้เป็นบูรพการี ขอ

วิบากสุขจงดำไว้แก่ผู้ถึงมรณะตามสมควรแก่คติ
ชุ่ยบัตินั้น ๆ เทอญ

พินาศอนัน

นายกราชบัณฑิตยสภา

วันที่ ๑๒ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๒

พระสีลปานุจิตรการ (ฉัตร อินทรเสน)

พ.ศ. ๒๔๐๒ - ๒๔๓๕

ประวัติ
อำมาตย์ตรี พระศิวปาณจิตรการ
(ฉัตร อินทรเสน)

กำเนิดของพ่อ

พ่อเกิดที่เมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทร
ปราการ เมื่อวันพุธ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๘ ปีมะแม
จุลศักราช ๑๒๒๑ ตรงกับวันที่ ๑๘ เดือนกรกฎาคม
พุทธศักราช ๒๔๐๒ ร.ศ. ๗๘ เป็นปีที่ ๘ ในรัชกาล
ที่ ๔ เป็นบุตรคนที่ ๓ ของนายเรือเอก หดวงอินท
ฤทธิ (เอียด อินทรเสน) พ่อมีพี่น้องร่วมบิดามารดา
ด้วยกัน ๗ คน นายชาย อินทรเสน นางอึ้ง,
นายเรือเอก ขุนรอนกต่างสมุทร, นางเพิ่ม, นาย
เรือเอก ขุนสวัสดิ์คินาวา (ดมบุรณ์ อินทรเสน) แด
นายบุญรอด อินทรเสน พี่น้องของพ่อทุกคนได้ถึง

แก่กรรมไปก่อนพ่อ เหลือแต่พ่อคนเดียวที่ได้อยู่
รับราชการเป็นหลายปี แต่เป็นผู้ที่ได้รับความ
ทานนามสกุล “อินทรเสน” ดีบสกุลต่อมาจนถึงบุตร
แต่หลาน

สกุลของพ่อแต่เดิมมาเป็นอย่างไร ถูก ๆ ไม่ค่อย
มีใครทราบ เพราะสมัยโบราณไม่ค่อยได้เก็บประวัติ
กันไว้เรียบร้อย หนังสือไทยในสมัยนั้นยังไม่แพร่
หลาย แต่ถูกทราบอยู่ว่าสกุลของพ่อเป็นสกุลที่ดี
แต่มีหลักฐานมั่นคง สกุลหนึ่งในปากน้ำ และสมัยมา
อาชีพของสกุลพ่อนั้นก็นับว่าเป็นไปโดยทำนองคดอง
ธรรม ไม่มีที่ติเตียนและเป็นสกุลที่อยู่ในคิดในสมัย
คตอดมา ดังนั้นนับว่าเป็นดีอย่างประเสริฐแล้ว

การศึกษาของพ่อ

อันการศึกษาของพ่อนั้น ถูกทราบว่า เมื่อพ่อยัง
เป็นเด็กได้เคยศึกษาวิชาหนังสือไทยที่วัดยานนาวา
แต่พออุปสมบทเป็นสามเณรที่วัดนั้นเอง ในเวลานั้น

ค

วิชาหนังสือที่เรียกว่าเป็นประโยค หรือชั้นมัธยม
ยังไม่มี เป็นธรรมเนียม ในสมัยนั้นถ้าอยากว่าหนังสือ
ดีก็ต้องเป็นดุ๊กศิษย์วัด เมื่อพ่อได้เรียนหนังสือที่วัด
และเป็นดุ๊กศิษย์ พระอ่าน ออกเขียนได้โดย ความชำนาญ
ชำนาญแล้ว พ่อที่ตั้งใจเรียนภาษาอังกฤษกับหมอ
ดมิธ ซึ่งในสมัยนั้นจัดว่าเป็นมหาวิทยาลัยอันหนึ่ง
เพราะโดยมากเจ้านาย หรือดกข้าราชการที่มั่งมีก็
ศึกษาทางอักษรศาสตร์ตามวิธีนั้น ส่วนในทางวิทยา
ศาสตร์นั้นเป็นอันไม่ต้องพูดถึง เพราะในสมัยนั้นไม่
มีใครนิยม และวิชาในประเภทนั้นก็ยังไม่แพร่หลาย
เข้ามายังเมืองไทยเรา ด้วยความพยายามแต่ด้วยความ
ความพากเพียรของพ่อ พ่อได้มีความรู้ภาษาอังกฤษ
นับว่าเป็นคนพูดภาษาอังกฤษได้ก็ต้องคนหนึ่ง เท่านั้น
พ่อก็ยังไม่ได้ใจ เมื่ออายุของพ่อ ๑๘ ปีใน พ.ศ.
๒๔๒๒ พ่อได้ออกไปศึกษาวิชาที่เมืองดิงคโปร ที่
เรียกกันว่ายุโรปในสมัยนั้น เพราะในเวลานั้น ถ้า

ข

ใครพูดว่าไปนอก ก็เป็นอันเข้าใจกันเถิดว่าไปแต่เพียงดิงคโปรหรือบั้ง จะเป็นเมืองที่เรียกว่าดุดัด้าฟ้าเขียวก็ได้ สมัยนี้ ถ้าใครไปศึกษาวิชาแค่เมืองดิงคโปรก็ไม่ใช่คนเก แต่อย่างนั้นก็ดี พ่อก็เป็นคนเกในสมัยนั้น เมื่อพ่อได้ศึกษาวิชาจบแล้ว ก็กลับเข้ามารับราชการในกรุงเทพ ฯ นับเด็มนหนึ่งว่า พ่อได้เรียนจบมหาวิทยาลัยเหมือนกัน

ราชการของพ่อ

อยากจะนับว่า พ่อเป็นคนเคราะห์ร้ายหรือเคราะห์ดีก็ได้ ที่ในเวลานั้น พ่อเป็นคนหนึ่งที่รู้ภาษาอังกฤษพอใช้การได้ จึงได้ถูกจุดตัวไปทำราชการในที่ต่างๆ พ่อเริ่มเข้ารับราชการในตำแหน่งล่ามภาษาอังกฤษของกองข้าหลวงแผนที่ ซึ่งในเวลานั้น พระวิภาคภวอด (เจ. แมคคาท์) เป็นข้าหลวงทำแผนที่เมืองเหนือจตเขตต์แม่น้ำชาตวิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ พ.ศ. ๒๔๒๖ ย้ายไปรับราชการที่กรมศุฎการและ

ในเวลาดังนั้น พ่อได้ไปรับราชการที่กรมราช
เดชาธิการและกระทรวงการต่างประเทศ ที่พ่อต้อง
ทำการต้องฝึกสอนฝ้ายเช่นนี้ ก็เพราะในเวลานั้นคน
รู้ภาษาอังกฤษมีน้อยนัก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ พ่อได้
ย้ายไปรับราชการในหน้าที่ดำน กระทรวงนครบาล
แต่ต่อมาอีกปีหนึ่งพ่อได้รับตำแหน่งเป็นผู้ช่วยเจ้ากรม
โทรเลข สว่างสายโทรเลขระวางนครราชสีมาแด
จังหวัดหนองคาย และจัดสว่างสายโทรเลขระวาง
จังหวัดชุนันท์และจังหวัดอุบลราชธานี ต่อมากรม
รถไฟหลวงขาดช่างโทรเลข จึงได้ย้ายไปเป็นนาย
ช่างโทรเลขในกรมนี้ พ่อเคยเล่าให้ฟังว่า ในเวลา
ที่ออกไปทำราชการในจังหวัดนครราชสีมาได้รับ
ความลำบากเป็นอันมาก เพราะต้องฝ่าดงพญาไฟ
(พญาเย็น) ดังนั้นก็ดี พ่อก็ได้พยายามจัดการสว่าง
จนสำเร็จ นับว่าพ่อเป็นคนที่ไม่ย่อท้อต่อภาระงาน
และไม่เกรงขามต่อภัยต่าง ๆ นอกจากนี้ พ่อยัง

เคยเป็นตำรวจใหญ่ ตรวจการใน แถวแถบ นั้นอีก
 และในเวลาไม่ช้านัก ทางราชการก็ได้ย้ายพ่อไปเป็น
 ผู้กำกับการ สร้างสายโทรเลขของกรมไปรษณีย์โทร
 เลขของกรมรถไฟและกรมไปรษณีย์โทรเลข เมื่อ
 พ.ศ. ๒๔๔๒ พ่อได้รับหน้าที่เป็นนายอำเภอเมืองพิมาย
 ที่ทางราชการได้ย้ายพ่อไปเช่นนั้นก็เพื่อที่จะให้พ่อดู
 แดงการก่อสร้างคัตถนนและบำรุงปราสาทหิน ซึ่งนับ
 ว่าเป็นชั้นโบราณวัตถุอันสำคัญในเวदानั้น เมื่อพ่อ
 ได้จัดการสร้างเสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธ
 เจ้าหลวงก็ได้เสด็จพระราชดำเนิรไปทอดพระเนตร
 เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ พ่อได้ย้ายมารับราชการในกระทรวง
 มุขราชบริพารในตำแหน่งเลขานุการของกระทรวงจน
 เมื่อพ่ออยู่ในฐานะที่เป็นผู้มีอายุสูงในราชการ แล้ว
 ก็ได้กราบพระพรราชทานเบี้ยบำนาญเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖
 ในเวदानั้นพ่อมีอายุได้ ๖๔ ปี การงานของพ่อนั้น
 ถูกคิดว่าถ้าพ่อได้รับราชการในตำแหน่งหนึ่งจนนาน ๆ

แล้ว อาจได้รับราชการในตำแหน่งสูงกว่าที่พ่อเคย
รับมาแล้ว ซึ่งนับว่าพ่อเป็นคนเคราะห์ร้าย ที่ว่าพ่อ
เป็นคนเคราะห์ดีนั้นก็คือ พ่อได้รับราชการใน
ตำแหน่งต่างๆแต่ไม่มีความเสียหายเกิดขึ้นอย่างหนึ่ง
อย่างไรจนได้มีโอกาสออกมารับพระราชทานเบี้ยบำ-
นาญตามพระราชบัญญัติ จัดว่าพ่อเป็นคนเคราะห์ดี
ที่ได้บำรงวงศ์สกุลไม่มีความเสียหายมาจนทุกวันนี้

ยศถาบรรดาศักดิ์ของพ่อ

เมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๔๑ พ่อ
ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนขนิษฐาภิธาน
เลื่อนเป็นหลวงศิวรักษ์จิตรกรเมื่อวันที่ ๓ มกราคม
พุทธศักราช ๒๔๕๗ แด่เป็นพระเมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม
พุทธศักราช ๒๔๖๒ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่พ่อ
ได้รับพระราชทานนั้น คือเบญจมาภรณ์ช้างเผือก
และจตุรภรณ์มงกุฎสยาม นอกจากนี้พ่อยังได้
รับพระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์, ทวีธาภิเศก

รัชมังกต, รัชมังกดาภิเชก, จักรพรรดิมาตา, เข็ม
 ข้าหลวงเดิมรัชกาลที่ ๒ และเดมา ว.ป.ร. ของคำ
 ชั้นที่ ๕ ความดีความชอบของพ่อที่ได้ทำมาใน
 ราชการ พ่อก็ได้รับพระราชทานยศบรรดาศักดิ์เป็น
 เครื่องตอบแทน หากว่าจะไม่นับว่าเป็นชั้นสูง ก็จัด
 ว่าพอประมาณ อย่างกตงที่ทำได้ อย่างนั้นก็นับว่าดี
 แล้ว

พระคุณของพ่อ

พ่อเป็นคนมีบุตรแต่ชิตามาก ที่ยังมีชีวิตอยู่ใน
 เวदान์ก็เป็นหลายคน คือนางศรีสุเรนทร (ตั้งยม
 สุชนิด), นางเรืองฤทธิ์วิชัย (ตั้งฉวน เรืองฤทธิ์),
 หลวงบรรดิ้อโทรคัพท์ (ชั้น อินทรเสน), คุณหญิง
 โทณฉนิกมนตรี (ฉวาท โทณฉนิก), นางวิจรรย์
 อาดูช (ฉวิน วิมุกตานนท์), ร.ต.ศ. ชุนอินทรเสน
 ดีธิกร (ต้น อินทรเสน), คุณหญิงศรีพิชัยสงคราม
 (ฉุ่น ฉันฉาย), นางบรรจงพยาบาท (ฉดวย

เสวตโสภณ), นางมณฑนาภาวรุช (ต่วน มงคล
 นาวิณ), นางจรรยาพิทยายุทธ (กระแด้ว เนตรวิจิตร),
 นางอุทองเขตต์ชัยนารี (ฉดอง ศิริสัมพันธ์), นาย
 เจริญ อินทรเด่นแต่นางสาวเฉลิม อินทรเด่น ลูกของ
 พ่อทุก ๆ คน พ่อได้จัดให้เล่าเรียนการศึกษาเท่าที่
 ความสามารถของพ่อจะทำได้ ทั้งนับว่าเป็นพระ
 เสด็จพระคุณของพ่อเป็นอันมาก พ่อได้พยายามส่ง
 ลูกไปเข้าโรงเรียนที่ดึกที่สุดหลายคน โดยมากจิตตาของ
 พ่อถูกส่งไปเรียนที่โรงเรียนกวดัดตรีวังหลัง ซึ่งใน
 ดมัยนั้นนับว่าเป็นโรงเรียนที่ดี เพราะได้ทั้งวิชา
 ความรู้ภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ พ่อไม่มี
 ทรัพย์ที่จะให้ลูกคนละมาก ๆ แต่พ่อได้ให้วิชา
 เช่นนี้ นับว่าพ่อเป็นพ่อที่ดีหาที่เสมอได้ยาก โดยเหตุ
 นี้แหละ จิตตาและบุตรของพ่อได้ตั้งตัวและมีหลักฐาน
 พอสมควรฐานะมาจนถึงทุกวันนี้ ไม่ใช่ว่าเมื่อพ่อส่ง
 ลูกเข้าโรงเรียนแล้ว พ่อจะทอดทิ้งทีเดียว ลูกจำได้

ณ

พ่อเคยไปเยี่ยมเยียน และเอาใจใส่ในการเล่าเรียน
ของลูกเป็นอันมาก ถ้าพ่อไม่ทำเช่นนั้น หน้าตักดวง
ของพ่อจะไม่มีดีอยู่บ้าง เพราะลูกของพ่อทุกคน
กำพร้าแม่ พ่อของลูกได้ทำหน้าที่ทั้งพ่อแต่แม่ พระ
คุณของพ่อบังเกิดเกล้ามีแก่ตัวลูกเป็นอันมาก

ระลึกถึงพ่อ

เมื่อพ่อล้มป่วยเพราะโรคชรา เมื่อราวกลางปี
พ.ศ. ๒๔๗๕ แต่มีโรคอัมพาตเข้ามาแทรกแทรก จน
พ่อไม่สามารที่จะรู้ ดูกัดตัวแดงเคียวเหี่ยวไปไหนมา
ไหนได้ ลูก ๆ ทุกคนก็ได้พยายามพยาบาลพ่อโดย
เต็มความสามารถ ได้พยายามหานายแพทย์ที่
สามารถมาพยาบาลพ่อเป็นหลายคน อาการป่วย
ของพ่อก็มีแต่ทรงกับทรุดตลอดมา การที่เป็นเช่น
นี้ ไร่ว่าลูก ๆ ไม่อยากให้หาย จะมีทรัพย์สินเท่าใด
มาแลกชีวิตพ่อ ลูกก็ไม่พึงปรารถนา แต่ความตาย

ญ

ของวิญญูชนนั้นหาหัดก่ได้ไม่ ถึงตัวตูกเองก็
เหมือนกัน เมื่อกำลังของพ่อได้คือด้กับความป่วยเจ็บ
จนเค็มที่ถึงขีดที่สุดแล้ว พ่อก็ได้ตาตูกไปสู่ปรโลก
เมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ เวลา ๗.๒๕ น.

เมื่อพ่อได้ถึงแก่กรรมตงแล้ว วาระสุดท้ายที่
ตูกจะส่งของพระเดชพระคุณพ่อได้ก็คือจัดการปลงศพ
พ่อตามประเพณี และถ้าพ่อไปเกิดในชาติใด ขอให้
พ่อระลึกถึงตูก เพราะตูกยังระลึกถึงพ่อ และชาตินี้
หมดความเป็นพ่อตูกต่อกันแล้วก็ดี ตูกขออธิษฐาน
ให้ชาติหน้าเราได้เกิดมาเป็นพ่อตูกกันใหม่ ในที่สุด
แห่งคำรำพรรณของตูกนี้ ตูกขออำนาจแห่งกุศตอัน
เป็นคุณธรรมนำมาซึ่งมงคลอุดมเลิศจงเป็นผลตาม
สนอง เพื่อสรรพศิริสวัสดิคัพพัฒน์มงคลตฤชชนม์
สู่ชดถาวร ถ้าพ่อผู้วายชนม์ยังทราวยโดยญาณวิถึ
ทางใด ตูกขอให้สำเร็จเป็นปัตตานุโมทนาแห่งการ

๓
ที่ถูกต้องพิมพ์หนังสือนี้แจกเป็นมิตรพดแก่ผู้ที่มาช่วย
งานศพของพ่อ เทอญ

สวาท โทณวนิกมนตรี

สุน ศรีพิชัยสงคราม

วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖

ถ่ายเมื่ออายุครบ ๕๐ ปีบริบูรณ์ พ.ศ. ๒๔๗๑

สารบัญ

กฎเรื่องร้องฟ้องความซบซ้อนกันหลายคดี	หน้า ๑
กฎว่าด้วยการเรียกดินใหม่พินัยคดีความ	,, ๑๓
หมายรับสั่งเรื่องความทุกข์ยากของลูกหมู่	,, ๒๐
กฎเรื่องลักษณะการปกครองหัวเมือง	,, ๒๓
กฎเรื่องให้รับน้ำพระพิพัฒน์สัตยา	,, ๓๘
กฎเรื่องการพิสูจน์เติบโตในสำนวนความ	,, ๔๑
กฎเรื่องเจ้าหมู่มุดนายเบิกคักความ ไปใช้ราชการ	,, ๔๔
กฎเรื่องให้จับกุมคนวิวาททำร้ายกัน ในที่ต่าง ๆ	,, ๕๒
กฎเรื่องการรับฟ้องตามพระธรรมนูญ	,, ๕๔
กฎเรื่องการรับฟ้องต่าง ๆ	,, ๖๒
กฎเรื่องการรับฟ้องกล่าวโทษตุลาการ ผู้พิจารณาความไม่เที่ยง	,, ๗๓

กฎ เรื่อง ร้องฟ้องความซบซ้อนกันหลายศาล

กฎให้แก่พระสุริศวัตซ้ายขวา ใน นอก ให้
กฎหมายบอกแก่ตุลาการและกรมมหาดไทย กต
โหม และกรมเมือง จัง คตัง และตำรวจ ทหาร
ใน และดนมซ้ายขวา มหาดเล็กชาวที่ นครบาด
ขุนโรง ขุนศาล ผู้บรรดาเป็นตุลาการได้พิจารณา
ความทุกหมู่ทุกกรม ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเห็น
เกล้าฯ ตั้งว่าราษฎรทั้งปวงมีอรรถคดี ทำหนังสือ
ร้องฟ้องหาความแก่กันณะโรงศาล สัมภักนัการ
กรมใด ๆ เนื้อความเป็นอาชญาคนบาด ครั้น
โรงขุนศาลสัมภักนัการผู้นั้นรับเอาหนังสือฟ้องแล้ว
เอวากว่าอวัตรหมายไปให้มุนายอาณาประชาบาด
ข้างหนึ่งให้ตั้งข้างจำเดยมาพิจารณาตามกระทรวง

และครั้นคุณดาการได้ความไถ่ถามสืบไป และเห็น
 ความพิรุณข้างหนึ่งเห็นจะแพ้ในสำนวนไซร์ คู่ความ
 ข้างหนึ่งด้วยมีเงินทอง ข้างหนึ่งยากแค้นหาเงินจะ
 เดียวค่าฤชาคุณดาการมิได้ ก็ให้คุณดาการพิจารณาแต่
 ค้ำแต่เดียวตามเห็นข้อความกว่าจะสำเร็จ และข้างหนึ่ง
 ด้วยมีเงินทองเห็นเห็นข้อความตัวเพียงพถ้าพิรุณจะแพ้
 แก่ข้างหนึ่ง แต่คิดอ่านเอาเท็จเป็นจริงไปร้อง
 ฟ้องณะโรงศาลอื่น ก่ดาวโทษหาอุทธรณ์อาชญา
 แก่คุณดาการว่ากตบเกลื่อนเห็นข้อความเดี่ยบบ้าง และ
 เขียนเอาแต่ชอบใจบ้าง และคัดสำนวนตัวข้อความ
 เดี่ยบบ้าง พาโตว่าคุณดาการโบายตีทำข่มเหงบ้าง และ
 ว่าเห็นข้อความคุณดาการถามผู้หนึ่งมีผู้มาเดี่ยมสอนฝ่าย
 โจทก์ จำเลย เขียนเอาบ้าง คดีจะให้สำนวนยี่ดยาว
 ค้างเกินไป และขุนโรง ขุนศาล สัมภักนัการกรม
 ขึ้น นอกคุณดาการเก่า ผู้จะรับหนึ่งดีร้องฟ้องนั้น
 คิดว่าเป็นกระทรวงของตัว กรมนั้นได้พิจารณา

ตามพระบรมมัญญ และกฎหมายแต่ก่อนแล้ว จึง
 รับเอาหนังสือร้องฟ้องผู้นั้นว่ากล่าวบัตรหมายเอาเอง
 ให้ส่งตุลาการเก่า และให้เบิกเอาจำนวนค่าความมา
 พิจารณาตามเนื้อความข้างหนึ่ง คิดว่ามีเงินทอง
 พอจะเสียหายได้แก่สมภักนักรการ แล้วไปทำฎีกา
 ทูลเกล้า ๆ ถวายกล่าวโทษตุลาการเก่า และเบิก
 เอาแต่ค่าความไปให้ตุลาการใหม่ผู้ได้รับตั้งพิจารณา
 ให้ถาม ครั้นตุลาการใหม่ถามดูความเสียค่าฤชา
 ตุลาการซ้ำทวีขึ้นไปมากกว่าค่าฤชาณะโรงศาล คุ
 ความซึ่งเปนคนยากนั้นยอมเสียค่าฤชาซ้ำต้องต่อถาม
 ต่อแก่ตุลาการใหม่ เสียซ้ำทวีขึ้นไปกว่าตุลาการ
 เก่าอีกเท่า กว่าตุลาการใหม่จะพิจารณาให้เห็น
 แท้จริง ค่าความได้ความยากแค้นเดือดร้อนหนัก
 หนา และเห็นสืบไปเมื่อนั้น ถ้าราษฎรผู้มี
 อรรถคดีร้องฟ้องว่ากล่าวแก่กันณะโรงศาล และ
 สมภักนักรการกรมใดๆและตุลาการณะโรงศาลสมภัก

นักการจะรับหนังสือร้องฟ้องราษฎรผู้หนึ่งว่ากล่าวตาม
 กระทรวง ตามกฎหมายแต่ก่อนไซ้ ให้ตุลาการ
 ณะโรงศาลตมกนักการได้พิจารณาเรียกทณฑ์บด
 ฝ่ายโจทก์ จำเลย ไว้จึงมันคงแต่จึ่งให้ตามตาม
 หนังสือร้องฟ้องแต่โดยยศ โดยธรรม แต่ตามดีจ
 ตามจริง อย่าให้กดับเอาจริงเปนเท็จ เขาความ
 ข้อแพ้กดับชั้นเปนชนะ เขาความแพ้กดับชั้นเปน
 เด่มอบ้าง แต่ข้อหนึ่งกระทรวงหนึ่งได้ ถ้าแต่ตุลา
 การณะโรงศาล ตมกนักการกรมนี้ได้พิจารณา
 ได้ตามตามหนังสือร้องฟ้องข้อใดกระทรวงใด โจทก์
 จำเลย มีรับกัน และเหนือความถึงพะยานข้อใดกระทรวงใด
 จำเลยรับแต่ให้การเปนประการใด แต่
 ตามข้อรับไซ้ ก็ให้ตุลาการผู้ใดตามเขียนเอาแต่
 ถ้อยคำโจทก์ จำเลย ให้มันคง แต่ตามดีจตาม
 จริงอย่าให้เห็นแก่ฝ่ายโจทก์ จำเลยข้อหนึ่งกระทรวง
 หนึ่งได้ เมื่อคดีเหนือความในจำนวนอ่านให้โจทก์

จำเลย พัง ถ้าโจทก์ จำเลย ว่าชอบด้วยถ้อยคำ
แล้ว ให้บันทึกศฤมาศวันคืนผู้มาตักนั่งว่าอ่านให้ฟัง
รู้ได้ย็นั่นไว้ในถ้อยคำด้านอนให้มันคง และให้
ผู้ดำเนินอนถ้าหาครามีได้ให้หยิกเต็มไว้เป็นสำคัญคุมือ
ฉบับหนึ่ง ถ้าแต่โจทก์ จำเลยคิดใจแก่ตุฎการ
ไปร้องฟ้องโรงศาลอื่นหาอุทธรณ์อาชญา กต่าง
โทษตุฎการว่าเห็นแก่ดินจ้างดินบด เห็นแก่ข้าง
หนึ่งและกดบเกิดอนเนือความเดี้ยบ่าง และเขียนเอา
แต่ชอบใจบ่าง และดบด้านอนเดี้ย คัดด้านอน
มีสันช้อเนือความบ่าง และเมื่อถามมีผู้มาเดี้ยมด้น
บ่าง เขียนเอาไซรั อย่าเพื่อให้ตุฎการใหม่เบิก
เอาด้านอนคู่ความมา ให้บัตรหมาย โฉนดฎีกาไป
ให้สั่งแต่ตุฎการ และดมภักนัการผู้ได้ไต่ถาม
เก่า มาให้ตุฎการใหม่ถามตามอาชญาอุทธรณ์
แก่ตุฎการเก่านั้นก่อน เมื่อตุฎการจะถามนั้นให้
เรียกเอาทันทบดแก่คู่ความผู้ โจทก์ และตุฎการ

เก่า ซึ่งต้องอาชญาอุทธรณ์เป็นจำเลยนั้นให้มันคง
 ก่อนจึงให้ถาม ครั้นตุลาการใหม่ถามตุลาการเก่า
 ความข้อหาอุทธรณ์ ซึ่งคู่ความคิดใจตุลาการแต่ข้อ
 หนึ่งต้องข้อตามข้อจนถึงเก่าข้อสืบข้อนั้นตามเรื่อง
 รวด ถ้าพิจารณาเป็นดีว่าตุลาการเก่าทำผิดเห็น
 เข้าด้วยฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลย พิจารณามีเป็นยศ
 เป็นธรรม และตุลาการเก่าแพ้แต่ข้อหนึ่งไซ้ และ
 เนื้อความซึ่งหาอุทธรณ์แก่ตุลาการเก่าข้อห้าข้อนั้น
 มิได้คิดพิณพระราชทรัพย์ข้าง มา โค กระบือ
 ของหลวงหามีได้ไซ้ ก็ให้ตุลาการใหม่เอาเนื้อ
 ความเจรจาด้วยลูกขุนณะศาลหลวง ให้ลูกขุน
 ณะ ศาลหลวงเอาเนื้อ ความเป็นแพ้ ด้วยให้ สิ้น จง
 ทุกข้อ แต่ให้เอาบรรดาคักติตุลาการผู้ตั้งมาผู้เดียว
 ตั้งปรับใหม่เอาตุลาการเก่าตามอัยการพระธรรมนุญ
 และ ให้ใช้ทุนค่าฤชาผู้ชนะให้สิ้นเชิง และคู่ความ
 เดิมซึ่งหาแก่น้อยอยู่ตุลาการเก่านั้น ถ้าเป็นกระทรวง

แพ่ง และฝ่ายจำเดยนั้นเป็นกรมฝ่ายนอก ให้ตั้ง
 ไปแพ่งเชชมพิจารณา ถ้าแต่ะตุฎการแพ่งเชชม
 แพ่งวัง เป็นตุฎการเก่าค้องในอุทธรณ์อาชญาแต่ัว
 ให้ตั้งไปให้แพ่งคตังพิจารณาเอาพินัยจ่ายหน้าข้าง
 หลวงตามพระธรรมนุญ ถ้าแต่ะศาลราชฎร์ได้
 พิจารณา เป็นความอุทธรณ์อาชญาเป็นตุฎการ
 เก่า ให้ตั้งไปศาลอาชญาประชาแต่พิพิจารณา ถ้า
 ศาลประชาแต่พิเป็นตุฎการเก่าให้ตั้งไปศาลราชฎร์
 พิจารณา ถ้าแต่ะเนื้อความเดิมหากความคัดชุน
 บุรินทร ก็ให้ตั้งให้ศาลนครบาด วังเป็นตุฎการ
 เบิกเอาดำนวนและค้ความไปพิจารณาไถ่ถามตามลัจ
 ตามจริง เอาพินัยจ่ายราชการ และซึ่งตุฎการ
 ใหม่เอาตุฎการเก่ามาพิจารณาไถ่ถามตามข้อเนื้อ
 ความซึ่งโจทก์หาอุทธรณ์นั้น ถ้าแต่ะโจทก์หาตุฎ
 การเก่า แพ้ตุฎการเก่าไซ้ ให้ตุฎการใหม่ช้ก้ใช้
 ไถ่ถามค้ความผู้เป็นโจทก์นั้นให้แจ้งเนื้อความออกฉ่า

ผู้นั้นเอาเท้าดีบดบับมาหาคุตุการ เก่ามัน คงจริง ๆ
 ไชว์ ให้คู่ความซึ่งคุตุการใหม่ยังมีได้เบ็กมานั้น
 คงอยู่แก่คุตุการเก่าณศาลกรมนั้น จึงให้คุตุการ
 เก่าเอาเนื้อความซึ่งหาแก่กันมิได้เป็นข้อพระราช
 ทรรศย์ของหตวง ช้าง ม้า โค กระบือ ของหตวง
 นั้นเป็นแพด้วยให้สิ้น แล้วให้ใช้ทุนโจทก์ผู้ชนะ
 แล้วให้ปรับใหม่เอาผู้แพ้ตามรูปความซึ่งหาแก่กันณ
 คุตุการเก่าตามอัยการ ถ้าเนื้อความผู้หาผู้แพ้คิด
 พันธุ์พระราชทรรศย์ ช้าง ม้า โค กระบือ ของ
 หตวงให้คุตุการผู้ได้พิจารณาเนื้อความนั้น คัด
 เอาเนื้อความจำเพาะข้อพระราชทรรศย์ ช้าง ม้า โค
 กระบือ ของหตวงนั้น ว่าแก่ตงขุนณศาลหตวง ตง
 ขุนณศาลหตวงพิพากษาประการใดจึงให้กระทำตาม
 ถ้าแต่ตงความคิดใจคุตุการณโรงศาล ต้มภัก
 นักการมีร้องฟ้องตามกระทรวง ตามพระธรรมนูญ
 และไปทำฎีกาทูลเกล้า ฯ ถวายเกล้าวโทษคุตุการ

ณโรงศาล สัมภักนัการซึ่งได้พิจารณาเหนือความ
 ข้อหนึ่งต้องข้อดามข้อจนถึงแก่ข้อดีบข้อ คุงหนึ่ง
 กต้าวโทษตุตการเก่าว่ามาแต่ภายหลังนั้น ครั้น
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เอาตุตการเก่ามา
 พิจารณาไต่ถามไชร์ ถ้าตุตการเปนขุนโรงขุนศาล
 หรือเจ้าพระยา พระ หดวง ขุน หมื่นผู้บรรดาขอ
 ฝ่าฝ่าดอง ฯ ก็ให้คิดเอาข้อสำนวนเก่านั้นออกให้
 แจงแล้วให้กราบทูลพระกรุณา ฯ ให้แจงฝ่าดอง ฯ
 ถ้าและทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ประการใด จึง
 ให้กระทำตาม ถ้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้
 ตุตการใหม่เอาตุตการเก่าไปพิจารณาไต่ถามตาม
 ข้อเหนือความ ซึ่งคู่ความทำฎีกาทูลเกล้า ฯ ถวาย
 ไชร์ จึงให้ตุตการใหม่ทำตาม ถ้าและตุตการ
 ใหม่ผู้ถามนั้น พิจารณาไต่ถามเปนดีจว่าตุตการ
 เก่าพิจารณาไต่ถามมิเปนดีจ มิเพนยศเพนกรรม
 และเข้าด้วยฝ่ายใจทัก จำเตย จึงงแท้ไชร์ ก็ให้

ศุภการใหม่เอาด้านนกราบทูลพระกรุณา ฯ ถ้า
 ทรงโปรดเกล้าประการใดไซ้ร้ จึงให้ศุภการใหม่
 ทำตาม ถ้าเนื้อความเปนแพ่ง อาชญา อุทธรณ์
 นครบาด จะได้ว่าณโรงศาล สัมภักนักรตาม
 พระธรรมนุญ . แต่ความหากด่าวโทษศุภการเอา
 เนื้อความไปทำฎีกาทูลเกล้า ฯ ถวาย และศุภการ
 ใ้ถ่ถามเปนลี้จว่าศุภการเก่าแพ้ไซ้ร้ ให้เอาบรรดา
 คักดีผู้ตั้งนา คั้งปรับใหม่เอาศุภการตามอัยการ
 และให้ใช้ทุนค่าฤชาผู้ชนะให้คืน และความนั้นให้ตั้ง
 ไปศาลอื่นตามกระทรวงพระธรรมนุญได้ พิจารณา
 ให้แล้วจงฉบับพด้น ตามพระราชกำหนดกฎหมาย ถ้า
 และศุภการใหม่ถามศุภการเก่าตามเรื่องราวเนื้อ
 ความอุทธรณ์อาชญาและโจทก์ทำฎีกาทูลเกล้า ฯ
 ถวายแพ้แก่ศุภการไซ้ร้ ให้ตั้งพระราชอาชญาโจทก์
 ผู้แพ้ตามโทษานุโทษ ให้เอาเนื้อความเดิมทที่ศุภ
 การเก่า และมีได้มีเนื้อความคิดพันซ์พระราชทรัพย์

ข้าง ม้า โค กระบือ ของหลวงแปนแพ้วให้ตั้ง
 จงทุกข้อ ถ้าแต่เนื้อความในฟ้องซึ่งตุลาการเก่า
 พิจารณานั้นคิดพันธุพระราชทรัพย์ ข้าง ม้า โค
 กระบือ ของหลวงไซรั ให้ตุลาการใหม่คัดข้อเนื้อ
 ความกราบทูลพระกรุณาแล้วแต่จะโปรด ถ้าแต่
 ตุลาการใหม่พิจารณาเห็นแก่ดินจ้าง ดินบดพิจารณา
 มีเบียดเบียนธรรม เข้าด้วยฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลย
 มีผู้ร้องฟ้องว่ากล่าวเป็นประการใด จะเอาตุลาการ
 ใหม่เป็นโทษโดยโทษานุโทษ และตุลาการณโรงศาล
 และตมภักนัการกรมใด ๆ พิจารณาสืบไปก็ให้เอา
 กฎอ่านประกาศให้ ผู้บรรดาพิจารณาความพึงจงทั่ว
 และเรียกเอาที่นับได้ทั้งฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลยไว้จง
 มั่นคงจึงพิจารณาไต่ถามสืบไปตามเรื่องราว โจทก์หา
 แก่กัน และให้พระสุรศักดิ์ซ้าย ขวา ใน นอก ให้กฎ
 หมายบอกแก่ตุลาการผู้ใดพิจารณาเนื้อความทุกกรม
 จงทั่วพระราชวังหลวง พระราชวังหน้า และหมาย

บอกแก่พระ หดอง เจ้าราชทูต ขุนหมื่น พัน ทนาย
 ให้บอกแก่บ่าวไพร่สมัครพรรคพวก สุ่มกำลังให้
 ดอกเอากฐินไว้จึ่งทุกหมู่ ทุกกรม อย่าให้ดังดอ
 ยู่ได้ ถ้าละบอกมิทวจะเอาตัวผู้บอกนั้นเป็นโทษ
 จงหนัก ถ้าบอกทั่วแล้วแต่ผู้ใดมิได้กระทำตามกฎ
 จะเอาผู้นั้นเป็นโทษจงหนัก

กฎให้ไว้ณะวันอังคาร เดือน ๘ ทศิวาธำมแรม
 ๘ คำ จุติศักราช ๑๐๘๒ ปีชวดโทศก. (พ.ศ. ๒๒๖๓
 รัชกาล ส้มเค็ญพระเจ้าท้ายสระ)

กฎ ว่าด้วยการเรียกคืนใหม่พินัยคดีความ

กฎให้แก่พระสุรศักดิ์ ช้าย ขวา ใน นอก ให้
กฎหมายบอกแก่ เจ้าพระยา และพระยา พระ
หุดวง เจ้าราชินิกุล ชุน หมื่น พัน ทนาย ฝ่าย
ทหาร พดเวื่อน ผู้รักษาเมือง ผู้รั้ง กรมการ
ผู้บรรดาได้พิจารณาความทั้งปวงจงทั่ว ด้วยมี
พระราชกำหนดกฎหมายไปไว้สำหรับหัวเมือง เอก
โท ตรี จัตวา ฝ่ายเหนือ บัณฑิต และแขวง
จังหวัดตั้ง ๔ แต่ก่อนว่าราษฎรมีอรรถคดีมาร้อง
ฟ้องหากด่าทอโทษแก่กันด้วยเนื้อความข้อใด ๆ ก็ดี
และตุลาการพิจารณาเป็นสัจว่าฝ่ายโจทก์ ฝ่ายจำเลย
แพะข้างหนึ่งก็ดี และแต่เกาะตัวคู่ความมาถึงตุลาการ
และฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลยปรองคองยอมกันเสียมีว่า
เนื้อความแก่กัน และช่วยกันผูกคืนใหม่พินัยก็ดี

และยอมผูกดินใหม่พิณยแต่ข้างเคียวกต ผู้รักษาเมือง
 ผู้รั้ง กรมการ และขุนแขวง หมื่นแขวง พันแขวง
 ดิบ ร้อย อายัด และนายอำเภอทั้งปวงมิได้ปรับ
 ใหม่เอาแต่ตามอำเภอใจเองหามิได้ ถ้าแต่เนื้อ
 ความแขวงจังหวัดดี ยอมบอกเรื่องราวเนื้อความ
 ซึ่งราษฎรร้องฟ้องยอมแก้กันนี้ ตั้งเข้ามายังกรม
 พระนครบาด ๆ ตั้งไปให้พระเกษม ๆ จึงปรับมาว่า
 เนื้อความราษฎรหากันเป็นเนื้อความแต่เพียงนี้ ชอบ
 จะลงเอาแต่เท่านั้นตามอัยการ ถ้าแต่เนื้อความ
 หัวเมืองไซร์ และเนื้อความเมืองนนทบุรีให้ตั้งไป
 กรมการเมืองธนบุรีปรับ ถ้าแต่เนื้อความเมือง
 ธนบุรีให้ตั้งไปให้กรมการเมืองนนทบุรีปรับ ถ้าเนื้อ
 ความเมืองสาครบุรีและเมืองสมุทรปราการ เมือง
 พระประแดง ให้ตั้งไปเมืองธนบุรีปรับ ถ้าเนื้อความ
 เมืองแม่กลอง ให้ตั้งไปให้กรมการเมืองราชบุรี
 ปรับ ถ้าเนื้อความเมืองราชบุรีตั้งไปให้กรมการเมือง

เมืองแม่กตองปรับ ถ้าเหนือความเมืองสุพรรณบุรี
 ดั่งไปให้กรมการเมืองนครชัยศรีปรับ ถ้าแต่เหนือ
 ความเมืองนครชัยศรีดั่งไปให้กรมการเมืองสุพรรณ
 ปรับ ถ้าเหนือความเมืองสิงห์บุรีดั่งไปให้กรมการเมือง
 เมืองสรรคบุรีปรับ ถ้าเหนือความเมืองสรรคบุรีดั่ง
 ไปให้กรมการเมืองสิงห์บุรีปรับ ถ้าเหนือความเมือง
 วิเศษชัยชาญ เมืองอ่างทอง ดั่งไปให้กรมการเมือง
 ดพบุรีปรับ ถ้าแต่เหนือความเมืองดพบุรีดั่งไปให้
 กรมการเมืองวิเศษชัยชาญ เมืองอ่างทองปรับ
 ถ้าแต่เหนือความเมืองอินทบุรีดั่งไปให้กรมการเมือง
 พรหมบุรีปรับ ถ้าแต่เหนือความเมืองพรหมบุรีดั่ง
 ไปให้กรมการเมืองอินทบุรีปรับ ถ้าแต่เหนือความ
 เมืองชัยนาทบุรีดั่งไปให้กรมการเมืองอุทัยธานีปรับ
 ถ้าแต่เหนือความเมืองอุทัยธานีดั่งไปให้กรมการเมือง
 ชัยนาทบุรีปรับ และย่อมอาศัยแก่นดิน ผู้รักษา
 เมือง ผู้รับ กรมการเมือง แขวงนายอำเภอ จะได้บังคับ

บัญชา ลงเอาเงินดินใหม่พินัยแก่ราษฎรแต่อำเภอใจ
 เองหามีได้ และราษฎรไพร่พลเมืองทั้งปวงจึงอยู่
 เย็นเป็นสุข และสืบไปทุกวันนี้ ผู้รักษาเมือง ผู้รั้ง
 กรมการ และขุนแขวง หมื่นแขวง และนายอำเภอ
 ทั้งปวง ละเอียดธรรมเนียมแต่ก่อนเสีย และ
 บังคับบัญชาลงเอาเงินดินใหม่พินัยแก่ราษฎรแต่อำเภอ
 ใจเอง ถ้าแต่ละจะปรับด้วยพระราชกฤษฎีกาและ
 พระธรรมนูญ บรรดาจะเสียเงินดินใหม่พินัยแต่ ๒
 คำตั้ง ๓ คำตั้ง ๔ คำตั้ง ๕ คำตั้ง กรมการและแขวง
 ผู้เป็นตุลาการลงเอาเงินซึ่ง ๑๐ คำตั้งบ้าง ซึ่งหนึ่งบ้าง
 ๑๕ คำตั้งบ้าง ๑๔ คำตั้งบ้าง และบางแต่เกาะ
 มาถึงศาล แต่วมิได้พิจารณาเนือความไปให้สำเร็จ
 และดื้อดองใจทัก จำเลย แต่ให้ยอมกัน แล้วจึง
 ลงเอาเงินดินใหม่พินัยตามอำเภอใจเอง และราษฎร
 จึงได้ความเดือดร้อนยากแค้นฉิบฉวยเสียด้วยเหตุนี้
 ทุกบ้านทุกตำบลนั้น แค้นไปเมื่อหน้าถ้าแต่ละราษฎร

จะมีอรรถคดีดังใด ๆ จะมาร้องฟ้องแก่ผู้รักษาเมือง
ผู้รั้ง กรมการ และแขวง นายอำเภอไซร์ อย่า
ให้บ่อยคำจองดงเอาเงินดินใหม่พินัยแต่อำเภอใจเอง
ถ้าและ^{นี้}เพื่อความแขวงจังหวัด^{นี้} ๔ ให้บอกเรื่อง
เพื่อความเข้ามายังกรมพระนครบาล ๆ ดังไปให้พระ
เชษฐาธิบดีทุกคู่ ถ้าและเป็น^{นี้}เพื่อความหัวเมืองไซร์
ให้มัดตักกันเอาไปเจรจาตามโบราณราชประเพณีแต่
ก่อน และซึ่งเป็น^{นี้}เพื่อความหัวเมืองระยะทางไกล
กัน ๒ คืบ ๓ คืบ ๔ คืบ ๕ คืบไซร์ จึงให้ว่ากล่าว
กันแต่ในเมืองนั้นเอง แต่ให้ผู้รักษาเมือง ผู้รั้ง และ
ขุนปลัด ขุนยกระบัตร และกรมการตุนั่งพร้อมกัน
จึงปรับด้วยพระราชกฤษฎีกาพระธรรมนูญ อนึ่งซึ่ง
ตุลาการจะคุมเอาความราษฎรซึ่งแพ้และยอมกันนั้น
ไปให้กรมการเมืองอื่นปรับไซร์ ให้เอาค่าปรับแต่
หนึ่งบาทสองดั่ง และค่าเชิงเคียวจะคุมไปนั้นแต่

ต้องสั่ง และให้ผู้รักษาเมือง ผู้รั้ง กรมการ และ
 หัวเมือง และขุนแขวง หมื่นแขวง พันแขวง
 จังหวัดทั้งปวง ทำตามพระราชกำหนดกฎหมายให้
 จงทุกประการ อย่าให้ผู้ใดๆ ทำให้ผิดด้วยเนื้อความ
 ซึ่งมีมาในพระราชกำหนดกฎหมายนี้แต่ข้อใดข้อหนึ่ง
 ได้ ถ้าแต่ผู้รักษาเมือง ผู้รั้ง ทำผิด ให้ขุนปลัด
 ขุนยกระบัตร บอกเนื้อความเข้าไปยังกรุงเทพ
 พระมหานคร ถ้าแต่ขุนปลัด ขุนยกระบัตรและ
 กรมการทำผิด ให้ผู้รักษาเมืองบอกเนื้อความเข้าไป
 ยังกรุงเทพพระมหานคร อย่าให้อำพรางกันไว้แต่
 ข้อใดข้อหนึ่งได้ ถ้าแต่ผู้ใดรู้ว่าผู้นั้นทำผิดแต่ด้วย
 เนื้อความเดียวไซ้ จะเอาผู้นั้นเป็นโทษจงหนักหนา
 และให้หมายบอกแก่ผู้รักษาเมือง ผู้รั้ง กรมการ
 แขวง นายอำเภอ กระทำตามกฎหมายนี้จงทุก
 ประการ ถ้าผู้ใดมิได้กระทำตามจะเอาตัวเป็นโทษ
 ตามโทษานุโทษ

กฏให้ไว้ณะวันศุกร เดือน ๑๒ ขึ้น ๔ ค่ำ
จุลศักราช ๑๐๙๔ ปีชวด จัตวาศก. (พ.ศ. ๒๒๖๕
รัชกาล สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ)

หมายรับสั่ง เรื่องความทุกข์ยากของลูกหมู่

ด้วยจมีนเด่มอใจราช รับพระราชโองการได้
เกล้า ๆ ดังว่า ซึ่งเจ้าหมู่ฝ่ายทหารพดเรือพิจารณา
ลูกหมู่ ๆ ใดก็ดี ซึ่งเป็นดีจว่าทุกข์ยากไปเป็นทาด
ผู้มีชื่อ และเจ้ากรม ปลัดกรม และสมุหยาญชี
นายหมวดนายเตียงผู้ใดผู้หนึ่งรู้เห็นว่าไพร่หมื่นนั้น
ทุกข์ยาก และผู้จะช่วยนั้น ได้บอกกล่าวมุดนาย
ผู้ใดผู้หนึ่งเป็นมันคงไซร์ ในพระอัยการเก่านั้นว่า
ชอบให้เอาตัวนั้นใช้ราชการเดือนหนึ่ง ให้เจ้าเงิน
เดือนหนึ่งนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ดังว่า
เห็นยากแค้นแก่ไพร่ผู้นั้นก็ ด้วยที่เจ้าเงินอยู่นั้น
เจ้าเงินจะได้ให้เข้าปตาอาหารกินอยู่ ครั้นที่รับการ
เดือนหนึ่งนั้นหาผู้ใดจะแต่งเดบียงมาให้กินมิได้ ข้าง
เจ้าเงินจะถือเปรียบว่าบ่วยการเงินอยู่แล้วให้เดบียง

มา ถ้าไพร่คนนั้นหนีไป ข้างเจ้าเงินดีใจจะได้เกาะ
 กุมเอาผู้ขายและนายประกัน และข้างไพร่หุดวงหา
 ก็จะสูญไป และเดินลับไปเมื่อน้ำและไพร่หมู่ใด
 กรมใดทุกข์ยาก และมุดนายหมื่นนั้นเห็นเป็นดีจึงว่า
 ไพร่หมื่นนั้นทุกข์ยาก และได้บอกกล่าวมุดนายรู้เห็น
 เป็นมั่นคงจริงไซร้ ก็ให้บันเป็นสามล่้วน และให้
 นายเอาใช้ราชการเดือนหนึ่ง ให้เจ้าเงินใช้เดือนหนึ่ง
 ให้ทำกินเป็นเด็บบึงเดือนหนึ่ง และให้เจ้าหมื่นฝ่าย
 ทหารพลเรือนทั้งปวงทำตามรับสั่งนี้ แล้วอย่าให้
 มุดนายหมู่ใดกรมใดทำไฉ่ว ไพร่มียากว่ายากและ
 ไพร่ยากว่ามียาก และเห็นแก่ดินจ้างดินบนดัดแปดง
 บานชีเลี้ยง มีผู้ว่ากล่าวรู้เห็นเป็นดีไซร้ จะเอา
 คำนายและไพร่ผู้นั้นลงพระราชอาชญาจงหนักหนา
 และจะวิบราษบาทว์เอาบุตรภรรยาให้สิ้นเชิง แล้ว
 จะเอาตัวผู้นั้นเป็นโทษถึงตาย ให้ดีดัดหมายให้ทั่ว
 ทุกหมู่ทุกกรม

หมายเหตุวันพฤหัสบดีเดือน ๑๐ แรม ๕ ค่ำ
มีมะโรงนักกรดีตรนอศก จุติศักราช ๑๐๘๒ (พ.ศ.
๒๒๖๗ รัชกาล สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ)

กฎ เรื่องลักษณะการปกครองหัวเมือง

กฎให้แก่ผู้รักษาเมือง ผู้รั้ง กรมการ และขุน
ขกระบัตร์ กรมการทั้งหลาย ด้วยพระบาทสมเด็จพระ
บรมพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว มีพระราชโองการ
มานพระบิณฑุฑ์ดำรัสเหนือเกล้า ฯ ดังว่าแต่ขึ้นไปเมื่อ
หน้า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ผู้ใดไปอยู่
รักษาเมือง และผู้รั้งเมือง เอก โท ตรี จัตวา
ทั้งปวง และไปราชการพระราชสงคราม และมีได้
บอกสารทุกข์ และมีได้มีหนังสือหาและมาเองนั้น
มิชอบ จะให้ตั้งพระราชอาญาถึงสิ้นชีวิต อนึ่ง
บอกกิจธุระทุกข์มา และมีหนังสือไปหาให้มาและมา
ก่อน และหนังสือไปหาและพบแต่กลางทางนั้นมิชอบ
และจะให้ตั้งพระราชอาญาโดยโทษานุโทษ อนึ่ง
อย่าให้เจ้าเมืองและผู้รั้งเมือง เก็บเอาลูกหลาน

ราษฎรทั้งหลายมาเป็นเมีย และเป็นคนใช้ ถ้าพ่อ
 แม่พี่น้องญาติวงศ์มาให้ด้วยไมตรีก็ดี กล่าวถามให้
 คำนับไซร์ ก็ให้ตามพ่อแม่พี่น้องญาติวงศ์ด้วยนั้น
 หนึ่งจะตัดไม้ทำเรือนและเอาโดยขนาดเจ้าเมืองทั้ง
 หลายนอกไปพดเมือง ให้ทำโดยเจ้าเมืองทั้งหลาย
 หนึ่งให้ทำแต่ในรั้วสำหรับเมืองนั้นก่อน หนึ่งจะทำ
 เรือน ทำเรือเจ้าเมือง และบุตรภรรยาเจ้าเมือง
 นอก ทำเมืองให้เจ้าเมือง ชาวโคและเกวียน
 พดเมืองตัดไม้หนึ่ง และให้กำจ้างเป็นค่าราษฎร
 เคยจ้าง หนึ่งให้เจ้าเมือง ผู้รักษาพยาบาลประชา
 ราษฎรอันมีในจักรวรรดิแขวงเมืองนี้ อย่าให้มี
 ผู้เบียดเบียนกรรโชก รุกړนฆ่าฟันไพร่เมืองท่าน
 ถ้าและเจ้าเมืองและผู้รั้งเจ้าเมือง มิได้พิทักษ์รักษา
 ราษฎรไพร่เมือง และผู้ร้ายปล้นสดมภ์ เบียดเบียน
 กรรโชก รุกړนฟันแทงไพร่ทั้งหลายได้ไซร์ จะ

ให้ตั้งโทษแก่เจ้าเมืองและผู้รั้งจหนัก ถ้าผู้มา
 กรรโชกทำเหตุที่ความีได้ไซ้ ให้บอกหนังสือ
 เข้าไปยังมหาดไทย ให้เอากราบทูลพระกรุณาให้
 ทราบฝ่าดอง ฯ อนึ่งจะหนังสือพิพากษากิจบ้านเมือง
 และราษฎรร้องฟ้องสำหรับเมืองนั้นประการใด ให้
 ยกระบัตรรู้เห็นผิดและชอบนั้นด้วย อนึ่งชาวต่าง
 เมืองไปเบียดความด้วยชาวเมืองใด ๆ ไซ้ ให้
 ยกระบัตรนำขึ้นแก่เจ้าเมือง อย่าให้ผู้ใดเอาขึ้นออกขุน
 ยกระบัตร อนึ่งให้เจ้าเมือง ผู้รั้ง และยกระบัตร
 พิจารณาตุตราซึ่งจะออกมาเอากระทรวงความทั้งปวง
 นั้น และชอบด้วยพระราชกำหนดและพระธรรมนูญ
 ให้ใช้ตราขึ้น จึงให้ทำตามพระราชกำหนดและพระ
 ธรรมนูญนั้น ถ้าและตราผู้ใดออกไปเอากระทรวงความ
 และมีต้องด้วยพระราชกำหนดและพระธรรมนูญ
 ไซ้ อย่าให้ตั้ง และให้บอกหนังสือและเอาตัวผู้ถือ
 ตรานั้นตั้งเข้ามายังมหาดไทย อนึ่งและเจ้าเมืองจะ

ออกไปรักษาเมือง และวังเมือง ก็ดี อย่าให้เอา
 ส้มกำลังตั้งกัศพรอคไว้เป็นส้มกำลังเอง ครั้นออก
 ไปถึงเมืองไซร์ให้กรรมการนำค่านทาง ค่ำบดไต
 จะไปต่อค่ำบดไตก็ดี ให้รู้จักค่ำบด แล้วแต่ให้
 เจ้าเมือง ผู้รั้ง และกรรมการไปพิจารณาคุณค่า
 จักรวรรดิแขวงเมืองนั้นจงทั่ว ให้รู้จักว่า จักร
 วรรดิค่านไตไปต่อแดนค่ำบดไต แต่เห็นมีมันคง
 ถ้าแต่ที่ใดชอบกตให้ตั้งค่านจงมันคง และตั้งขุน
 หมื่นกรรมการอันพอแกพอวางและไพร่ส้มควรรดรรพ
 ไปด้วยศีลตราอาวรุช ผัดคักันอยู่รักษาต้านอย่าให้
 ชาติ ถ้าแต่ทางค่ำบดไตเห็นจะเด็ดตลอดมาได้ และ
 จะรักษายากไซร์ให้ตัดไม้ทับทางค่ำบดนั้นเสีย แล้ว
 และให้ตั้งชวากหนามจงหนักหนา และแต่งกรรมการ
 ค่ำรวจ ตระเวนค่านบรวจกันทุกค่ำบดอย่าให้ชาติ
 ถ้าแต่พบ ดาว มอญ พะม่า ไทยใหญ่ เขมร
 ราษฎร ไปค้าขาย และหาตราเบิกค่านมิได้ก็ดี

มีผู้ถือตราเบ็กด่าน ญวน ดาว มอญ พะม่า
 ไทยใหญ่ เขมร ราษฎร แปลกปลอมนอกตรา
 เบ็กด่านก็ดี ให้คุมเอาตัวผู้ถือตราแปลกปลอมมานั้น
 ดั่งเข้าไปยังกรุง ฯ จงจับพด้น อย่าให้หลบหนีตกเป็น
 เหตุการณ์ประการใด ๆ อนึ่งให้เจ้าเมือง และผู้รั้ง
 รั้วดารบาญชีหม่มทหารและไพร่หลวง ข้าพระโยมดั่งชี
 ดมนอก ดมใน ดมกำดั่ง กรมการ และกรมการ
 และคนแอบแฝงหาดารบาญชีมิได้ และข้าหนีเจ้าไพร่
 หนีนาย ให้รู้จักมันแม่น และให้รู้ว่าพดเมืองแตก
 ฉานไปอยู่เมืองใด ๆ ก็ดี ไปซุ่มซ่อนอยู่ณะป่าดงก็ดี
 ให้แต่งไปด้องคุมเอาให้ได้แล้วและให้รู้เหตุไปซุ่ม
 ซ่อนอยู่ณะป่าดง ผู้ใดซุ่มเหรงกราชบาทให้ราษฎร
 แค้นเคืองเปนมั่นแม่น อนึ่งถ้าและเห็นเป็นเหล่า
 เปนกอลและด้องคุมเอามิได้ ให้บอกหนังสือและดั่ง
 ตัวผู้ซุ่มเหงและตำบลที่ราษฎรไปซุ่มซ่อนอยู่และแค้น
 เคืองนั้น ให้บอกเข้าไปจงแจ้งจงจับพด้น อนึ่งให้

เจ้าเมืองและยกระบัตร์และกรมการ ให้รู้ดีรบาญชี
 ช่างใหญ่่น้อยคอกนี้ว เข้าไปณะมหาดไทยจงแจ้ง
 อนึ่งให้รู้จักว่าคนเมืองใดตำบลใดมาแอบแฝงอยู่ณะ
 เมืองนั้นมากน้อยเท่าใด ให้รู้จักไว้จงมั่นคง ครั้น
 มีราชการเมื่อใด จะได้ราชการเมื่อนั้น อนึ่งกรมการ
 ซึ่งหาค้อมิได้ ให้จัดเอาเป็นพอแก่แมรวงอันสัตย์
 ซื่อ มิได้เบียดเบียนประชาราษฎร์ เป็นกรมการให้
 ครบ อนึ่งให้บำรุงชาวด่านและจัดตั้งเอาดีมีใหม่
 ซึ่งหาบาญชีมิได้ และข้าหนีเจ้าไพร่หนีนาย ให้เอา
 ใจเป็นชาวด่านจงมั่นคง แล้วบอกถาวรบาญชีเข้าไป
 จงนับพัตน์ให้จงแจ้ง แล้วถ้าแต่ดีดีที่เกณฑ์เอา
 ชาวด่านไปราชการตั้งใด อย่าเพื่อให้ส่งชาวด่าน
 และให้บอกหนังสือเข้ามายังมหาดไทยก่อน เมื่อใด
 มีหนังสือบอกมาว่าประการใดจึงให้ทำตาม อนึ่งให้
 ว่ากรมการและนายอำเภอ แขวง นายบ้าน ให้
 พิทักษ์รักษาให้ว่าราชการซึ่งอยู่อำเภอทั้งปวง ผู้ใด

ข้อควรปฏิบัติ

๒๙

เข้าไปรับราชการ ผู้ใดไปแห่งใด ให้พิจารณาได้
จงทุกเดือนอย่าให้ขาด และมีราชการดังใดจึงจะ
ครบด้วยราชการ อนึ่งให้ขุนหมื่นชาวค่านและไพร่
จงสมัครผลัดกันไปตระเวนด่านถึงแดนค่อแดนจง
ทุกตำบล จงทุกเดือนอย่าให้ขาด ถ้าได้กิจราชการ
เป็นประการใดไซ้ร ให้บอกเข้าไปจงฉบับพันและ
ให้แจ้งแล้ว อนึ่งถ้าแต่มีตราพระราชดีห์ และตรา
โกษาธิบดี มาแก่เจ้าเมือง และผู้รั้ง กรมการ
ด้วยการพระราชสงคราม และราชการซึ่งบำรุง
กรุงเทพพระมหานคร และกิจต้องพระราชประสงค์
และการให้ทำกำแพงและค่ายคูจะรักษาเมืองนั้นก็
อย่าให้เจ้าเมืองและผู้รั้งกรมการคอบ และให้รับ
เอาทำตามตามมานั้น ถ้าแต่ราชการนั้นพันกำลัง
เป็นประการใดไซ้ร ให้บอกหนังสือฟ้องเข้ามา อนึ่ง
ถ้าทอดราชการดังใดแก่พดเมืองทั้งปวง ให้เจ้าเมือง
และผู้รั้ง ยกระบัตร์ พิจารณาแล้วและให้ยกส่งกำลัง

กรมการไว้พระราชการด้วย กรมการเหตุนั้นให้
 มาตั้งทอดราชการด้วยพลเมืองจตุรพักตรพิมาน อย่าให้
 กรมการบ้องกันดั่งกำลังพรรคพวกบ่าวไพร่เหตุนั้น
 ไปได้ อนึ่งผู้บราซการเปนหัวเมือง เอก โท ศรี
 จิตวา กัด จะรังกัด ที่จะพิทักษ์รักษาบ้านเมือง
 การทั้งปวงเขาเปนอารมณ์ ซึ่งชอบด้วยผู้รักษา
 เมืองร่วมชนชาติมา ซึ่งจะให้มันคงดีไปเมื่อหน้านั้น
 อนึ่งให้รู้ว่าไพร่ทั้งปวงแค้นเคืองด้วยกรมการทั้งปวง
 ข้าทดวง คนเรื่อ ม้าใช้ ไปมากิจราชการ และข่ม
 เหยงเอาทรัพย์สินของเงินทองแก่ประชาราษฎร์ทั้งปวง
 ให้มีความยากแค้นเคือง และถ้าประชาราษฎร์มาฟ้อง
 ให้เจ้าเมืองและผู้รั้ง ยกระบัตร์ ทามข้าทดวง คนเรื่อ
 ม้าใช้ ข่มเหยงนั้นเปนลัทธิไซร์ ให้เรียกเอาทรัพย์สิน
 ของเงินทองนั้นตั้งให้แก่ราษฎร ถ้าแต่กรมการ ข้า
 ทอดวง คนเรื่อ ม้าใช้ ทำเหตุนี้จะถามเอาทรัพย์สิน
 ของให้แก่ราษฎรด้วยฉบับพดัมมิได้ไซร์ ให้กฎหมาย

จงมั่นแม่น และครั้นข้าหวดง คนเร็ว ม้าไช้หนักลับ
 มาแต่ราชการเมื่อโคไช้ไร ให้กรรมการบอกหนังสือ
 คุมเอาราชฏอ ซึ่งข้าหวดง คนเร็ว ม้าไช้ ทำข่ม
 เหนงนั้นเข้าไปยังกรุงเทพ ฯ ถ้าแต่กรรมการผู้ใด
 ข่มเหงราชฏอ กรรโชกราชฏอ ด้วยดั่งโคไช้ไร
 ให้ถามจงดีจ แต่ให้กรรมการนั้นเข้ามายังกรุงเทพ
 พระนคร อนึ่งถ้าท้าวพระยา พระ เมือง ขุน
 หมีน พัน ทนาย และหม่อมครักษ์ และคนเร็วม้า
 ไช้ไปด้วยกิจราชการ เจ้าเมือง และผู้รั้ง กรรมการ
 มิได้ทำตามพระราชกำหนดกฎหมาย และทำด้าเหตือ
 รุกราช พระดำด้นาอาราม และข่มเหงด้าฆ่าพัน
 ดมณประชากรราชฏอทั้งปวง เอาทรัพย์สิ่งของข้าง
 ม้า โค กระบือ เกวียน และกรรโชกราชฏอทั้งปวง
 และให้เค้นเคื่องด้วยประการใดก็ดี ถ้าแต่ต้อง
 เจ้าเมือง และผู้รั้ง และกรรมการ ไช้ไร ให้ยกกระบัตร
 กฎหมายไว้จงมั่นแม่น และให้ ปลัด ขกระบัตร

กฎหมายบอกหนังสือเข้าไป ถ้าต้อง ปดด้ ขกระบัตร์
 และกรมการ ไชร์ ให้เจ้าเมือง ผู้รั้ง บอกหนังสือ
 เข้าไปยังตุงขุณะศาตา ถ้าต้องเจ้าเมือง ผู้รั้ง
 ให้ขุนปดด้ ขุนขกระบัตร์ บอกหนังสือเข้าไปยัง
 มหาศไทย ถ้าแต่มหาศไทยมิเอาว่า ให้มุนตนาย
 พยาบาลนำเอาเค้นเคื่องนั้น เข้าไปฟ้องศาตาดุก
 ขุน เป็นหลายครั้งแต่มิเอาว่า ให้ทำฎีกาให้มุนตนาย
 ประชาบาลนำมาฟ้องมิได้ไชร์ ให้ทำฎีกายื่นณะ
 ศาตาดุกขุน และให้ขุนตบนำเอาว่าตามธรรมเนียม
 และขกระบัตร์ กรมการ และผู้ได้จ้ราชการนั้น
 ดอกเอากฎนี้ไว้จ้งทุกคน อนึ่งให้รู้จ้การบาญช้
 ช้จ้งว่าคนอยู่ณะจ้งหวัดเมืองนั้น ไพร่หตวง และ
 ส่มใน ส่มนอก ข้าพระ โยมสงฆ์ และพดเมือง
 ส่มด้งกัต ทั้งบวงทั้งนั้น หมูโคกรมโตเท่าโต ช้าง
 ม้า โค กระบือ ไว่ นว เท่าโต ให้เอาสารบาญช้
 ไว้จ้งแจ้งจ้งต้นเชิง อนึ่งให้รู้จ้การบาญช้ว่าข้าหนีเจ้า

ไพร่หน้ นาย และคนแอบแฝงมาอยู่บ้านโต คำบด
 โต ฉะแวงเมืองนี้ และเดิมเป็นหม่โตกรมโตและ
 อยู่แวงเมืองโต และเค้นเคื่องด้วยเนื้อความ
 ประการโตและจึงมาอยู่ฉะแวงนี้ และแต่มาอยู่
 นี้ช้านานเท่าโต อนึ่งคนจรมาตีพดัดช่มช่อนอยู่ฉะ
 ป่าดง ห้วยเขา ฉะจักรวรรดิแวงเมืองนี้ไซร์
 ให้รู้จักว่าช่มช่อนอยู่เปนเหต่าเปนกอ ฉกรรจ์อพยบ
 มากน้อยเท่าโต ๆ อยู่แห่งโตคำบดโตเท่าโต และ
 ทางใกล้ไกลเมืองเท่าโต ให้รู้จักมันแม่น และให้
 เอาแก่เจ้าเมืองและผู้รังให้จัดชองไว้สำหรับเมืองจง
 มันคง ถ้าพันกำลังให้บอกเข้าไปยังกรุง ๆ อนึ่งคน
 อยู่อำเภอแวงเมืองนี้ และให้รู้ที่ภูมิถำเนาตาม
 อำเภอ และเรือเรือไปอยู่อำเภออื่นนั้น เปนเหตุ
 ดิ่งโตจึงไปจากบ้านซึ่งอยู่ และมีได้้อยเข้าบ้านเคย
 และตั้งบ้านอื่นนั้นด้วยอันโต และผู้้อยอื่นมาตั้งบ้าน

ใหม่บ่ตะเท่าใด และคนอยู่เมืองนี้และไปทำมาหากินอยู่ด้วยผู้ใดก็ดี เมืองอื่นไซ้ ให้มีหนังสือยกกระบัตร์และกรมการบอกไปณะเมืองนั้น ว่าคนเมืองไปอยู่ทำมาหากินในบ้านนี้ แขวงเมืองนี้ ถ้าและหาตรา ยกกระบัตร์และกรมการ บอกไปมิได้ และไปอยู่ไซ้ให้บอกหนังสือเข้าไปยังมหาดไทย อนึ่งบ้านนี้ เมืองนี้ ก็ตำบล และตำบลหนึ่งมีคนมากน้อยเท่าใด มาอยู่ใหม่มากน้อยเท่าใด ให้รู้จักทุกคน อนึ่งผู้จะเปนยกกระบัตร์ ครั้นราชการตั้งใครจะเอาโดยฉบับพดด้ง มาให้นายอำเภอและแขวงนายบ้านให้รับคนก็ดี ให้ทำตามราชการฉบับพดด้งมานั้นก็ดี และมีได้คนไซ้ ให้มีตมกนายอำเภอและแขวงนายบ้าน ครั้นเอาให้ได้จึงฉบับพดด้งให้ทันราชการตั้งนั้น ถ้ามีได้คน ดำรงโทษนั้นคกอยู่แก่ยกกระบัตร์ อนึ่งถ้าคนอยู่ณะแขวงเมืองนี้ เข้าไปทำราชการและหตบหัดกออกมากก็ดี เป็นผู้ร้ายก็ดี ข้า

หนีเจ้า ไพร่หนีนาย และคนจรรวัดักพดัด และมีตรา
ออกมาให้เอาเข้าไปทำราชการและพิจารณา และ
ยอมจำหน่ายว่าหนีและจับเอาตัวมิได้นั้น โทษอยู่
แก่ยกกระบัตร และนายอำเภอและนายบ้าน ด้วยมี
รู้จักดารบาญชี และมีได้ตรวจด้านตระเวนทางให้
มันคง มิให้คนเด็ดถอดหนีไปจากเมืองนี้ได้ และให้
ขุนหมื่นกรมการ ประทับด้วยชาวด้านตระเวนบรรจบ
ต่อกันเมืองนั้นอย่าให้ขาด ให้รู้จักว่าผู้นั้นมาตระเวน
พบกันนั้นแล้ว มันมิพบผู้คนแปลกปลาดหามิได้
ให้บอกหนังสือที่บันทึกเข้าไปยังกรุงเทพ ฯ จงทุก
เดือนอย่าให้ขาด อนึ่งผู้จะเป็นกรมการให้ตั้งใจสมัคร
ภักดีรักษาขอบเขตต์มาพระราชารัฐรทั้งปวงให้เป็น
สุข และอย่าให้ตั้งกรมการแขวง นายบ้าน อัน
ขึ้นชื่อโกหกจริตระบัด แต่แต่ชื่อ ๆ มาเป็นกรมการ
และแขวง นายบ้านอำเภอใด ถ้าผู้ใดจะมาข่มเหง
พระราชารัฐรทั้งปวง และรู้เห็นด้วยประการใดไซ้

จะให้เอาเงินหุดอมได้ปากเดียว อื่นก็ขอมมาให้ทำสิ่ง
 ใด ๆ ให้พิจารณา ก็ให้ทำจงทุกสิ่งให้ชอบด้วย
 ราชการ ถ้ามิได้ทำตามจะให้มิโทษถึงสิ้นชีวิต
 อื่นครั้งปลัด ยกระบัตร เข้าไปกิจราชการก็ดี มา
 รับพระราชทานน้ำพระพิพัฒน์สัจจาเมื่อใด จะให้
 มหาดไทยและกรมวังตามด้วยกิจราชการ และกิจ
 ดุขทุกข์ราษฎรทั้งปวง และคนแอบแฝงซุ่มซ่อน
 ทุจริตผิด ให้ ๆ การจงดี ถ้าและเข้ามาแก้แต่
 ปากเปล่าและให้การมิได้ไซ้ จะให้มิโทษถึงสิ้น
 ชีวิต อื่นถ้าเทศกาด การพระราชพิธีตรุษ สารท
 ไซ้ ยกระบัตรเข้าไปถือน้ำพระพิพัฒน์สัจจาโดย
 การพระราชพิธี อื่นถ้าเทศกาดจะทำนาและอาณา
 ประชาษฎรทั้งปวงทำนานั้นน้อยอยู่ภูมิจำไร ให้
 ยกระบัตรและเจ้าเมือง และผู้รั้ง และกรมการ และ
 กำนัน ให้ว่าแก่ราษฎรทั้งปวงนั้น ให้ทำนาจงมั่งคั่ง
 กว่าแต่ก่อนนั้น ถ้าและทำนามากน้อยเท่าใดให้เร่ง

วัดเขาใจดวงอย่าให้พื้นที่ขาด ถ้าและผู้ใดมีพลัง
 ให้บอกหนังสือเข้าไป และตั้งใจจะเป็นงานวันอย่า
 ให้เป็นงานเดือน และกรรมกาทั้งหลาย ดอกเอากฎ
 ได้สมุคไว้จงทุกคน แต่ค้นกฎให้ยกระบัตร์เอาไว้
 ถ้าและมีผู้จะมาดัดรับราชการ เป็นยกระบัตร์ และ
 กรรมกาไชร์ ตั้งกฎและกฎซึ่งดอกไว้นั้นให้แก่
 ผู้จะมาเป็นกรรมกาแทนจงดีน ครั้นดับไปเมื่อนั้น
 ให้ผู้เป็นขุนยกระบัตร์และกรรมกาทั้งปวง ทำตาม
 กฎหมายนี้และกฎซึ่งมีมาแต่ก่อนนั้นจงทุกประการ
 ถ้าและมีได้ ทำตามกฎมานี้และกฎหมายซึ่งมีมาแต่
 ก่อนไชร์ จะให้มีโทษถึงดินชีวิต

กฎให้ไว้ณะวันจันทร์เดือน ๘ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีมะแม
 นพศก จุติศักราช ๑๐๘๘ (พ.ศ. ๒๒๗๐ รัชกาล
 สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ)

กฎ เรื่อง ให้ รับน้ำพระพิพัฒน์สัตยา

กฎให้แก่ เจ้าพระยา และพระยา พระ หาดวง
เจ้าราชนิภูต ขุน หมื่น พัน ทนาย ฝ่ายทหาร
พลเรือน ผู้รักษาเมือง ผู้รั้ง กรมการเมือง เอก โท
ตรี จัตวา บัณฑิตฝ่ายเหนือทั้งปวง ด้วย ฯ ทรง ฯ
สวัสดิเหนือเกล้า ฯ ดังว่าเทศกาดพระราชพิธีตรูด้
ดართ ครั้น ในกรุง ฯ นั้น เจ้าพระยา และพระยา
พระ หาดวง เจ้าราชนิภูต ขุน หมื่น พัน ทนาย
ฝ่ายทหารพลเรือน ข้าทูลฉลอง ฯ ทั้งปวง ไปพร้อม
กันณะวัดพระศรีรัตนเพชญ์ มีรูปเทียนเข้าดอกดอก
ไม้มาดัดการบูชากราบถวายบังคม รับน้ำพระพิพัฒน์
สัตยา กรมวังได้หมายบอกตำรวจตราเอาบาญชี
และฝ่ายข้างผู้รักษาเมือง ผู้รั้ง กรมการเมือง หาดวง ขุน
หมื่น นายทนายด้วยดำอากรบัณฑิตฝ่ายเหนือ

ครั้นถึงเทศกาดพระราชพิธีตรุษ สารท ให้มีรูปเทียน
 เข้าคอกคอกไม้เป็นเครื่องสักการบูชา ไปพร้อมกัน
 รับหน้าพระพิพัฒน์ดีจจาณะวัดวาอารามใหญ่ ซึ่งเป็น
 ตำแหน่งเคยรับพระราชทานหน้าพระพิพัฒน์ดีจจาณะ
 เป็นพนักงานขุขยกระบัตร์ ได้บัตร์หมายเอาบาญชี
 ตามโบราณราชประเพณีแต่ก่อนมา ถ้าผู้ใดป่วย
 เจ็บพันก่าตั้งที่จะหาบหามมาได้ และมีผู้ภักเณศ
 ไปราชการไกล กตบมามีทนต์นัตร์ดีบดมคุมโทษ
 ให้ตรวจตัวตามบาญชีแต่เข้าในเที่ยง ถ้าพันเที่ยง
 และผู้ใดขาด มิได้มากกราบถวายบังคมพระราช
 อุทิศรับหน้าพระพิพัฒน์ดีจจาจะเอาตัวผู้นั้นเป็นโทษ
 เท่าโทษชบถ ตามบทพระอัยการ ถ้าหัวเมืองให้
 ยกระบัตร์เอาตัวถาม บอกสั่งตัวและคำถามเข้ามา
 ยังตูกขุณะศาตา ถ้าในกรุงฯ ให้กรมวังเอาตัวถาม
 เอาเนือความกราบบังคมทูลพระกรุณา จะเอาตัว
 เป็นโทษโดยโทษานุโทษ และให้กฎหมายบอก

จงทูล

กฏให้ไว้ณะวันอังคารเดือน ๔ แรม ๘ ค่ำ ปีมุน
ตรีศก จุติศักราช ๓๐๘๓ (พ.ศ. ๒๒๗๔ รัชกาล
สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ)

กฎ เรื่องการพิสูจน์ใต้ในสำนวนความ

กฎให้แก่พระสุริยวงศ์ ซ้าย ขวา ใน นอก ให้
กฎหมายบอกเจ้าพระยา และพระยา พระ หาดวง
เมือง เจ้าราชินิกุล ขุน หมื่น พัน ทนาย และ
ตำรวจในซ้าย ขวา ตำรวจนอกซ้าย ขวา กรมวัง
กรมต๋อมวังซ้าย ขวา กรมมหาดเล็กชาวที่ และ
กรมพระดนมซ้าย ขวา ฝ่ายทหาร พลเรือน และ
ผู้รักษาเมือง ผู้รั้ง กรมการแขวง จังหวัด นาย
บ้าน นายอำเภอ ณะหัวเมืองเอก โท ศรี จัควา
บักษั ไคฝ่ายเหนือ และแขวงจังหวัดทั้ง ๕ และผู้มี
บรรดาศักดิ์พิจารณาเนอความทั้งปวงจงทอ ด้วย
ทรงพระกรุณาครัดเห็นอเกล้า ๆ ดังว่า และสุภา
คุณการพิจารณาความมีค้ทั้งปวงแต่ก่อนนั้น ครั้น
ถามโจทก์จำเลยเปนสำนวนต่อกัน ด้วยอมผลสำนวน

ให้แต่โจทก์จำเลยคู่จนเต็มไว้ต่อกัน ครั้นโจทก์
 จำเลยเห็นถ้อยคำของตัวพิรุธในสำนวนข้อใดข้อหนึ่ง
 ครั้นตุลาการจะพิจารณาสืบไป ย่อมคิดใจว่าแปลก
 เด็บ และว่าเด็มีนผู้คุมคิดแปลงสำนวนเด็ย และ
 ผู้พิจารณาทั้งปวงจะได้ว่ากล่าวแก่ผู้พิพากษาว่าเข้า
 ด้วยโจทก์ จำเลย คิดใจว่าแปลกเด็บนั้นเพื่อความ
 จะได้พิจารณานั้นคู่จนยาวไป แต่สืบไปเมื่อหน้า
 ถ้าและผู้มีอรรถคดีจะร้องฟ้องว่ากล่าวโทษแก่กัน
 ณะโรงศาล กรมใดๆ ก็ดี และตุลาการถาม
 โจทก์จำเลยเป็นสำนวนต่อกันแล้วคิดเทียบออก จะ
 เขาสำนวนนั้นผูกให้โจทก์ จำเลย คู่จนเต็มไว้ให้
 ตุลาการปิดตราประจำเต็มไว้ด้วย ถ้าและจะเขา
 โจทก์จำเลยออกมาพิจารณาสืบไปนั้น ฝ่ายโจทก์
 คิดใจว่าแปลกเด็บ ฝ่ายจำเลยว่าชอบด้วยเด็บ
 และผู้พิจารณาว่าชอบด้วยดวงตราแล้ว อย่าให้ฟัง
 ให้ผู้พิจารณาตัดเด็บและดวงตราประจำไว้หน้ารักษา

ไว้จึงคืออย่าให้ทบทวนน้อยเดียว และให้เร่งพิจารณาว่า
 ก่อตัวสืบไป ถึงว่าฝ่ายโจทก์จำเลย ซึ่งคิดใจว่า
 แปรตกเด็บนั้น จะร้องฟ้องกล่าวโทษตุลาการและ
 ถูกความก็ดี จะได้เอาเด็บและดวงตราซึ่งตัดออก
 ใว้นั้น จะได้ขึ้นสู่ตรากับดวงตราซึ่งมีตราประจำ
 เด็บใว้นั้น ให้ผู้พิจารณาเร่งพิจารณาว่ากล่าวให้
 ดำเร็ว อย่าให้ค้างช้าอยู่พ้นพระราชกำหนดกฎหมาย
 และให้พระสุรัสวดี หมายบอกแก่ผู้พิจารณาใน
 กรุง ฯ นอกกรุง ฯ และแขวงจังหวัด และผู้รักษา
 เมือง ผู้รั้ง กรมการ ให้ทำตามกฏนี้

กฏให้ไว้ ณะวันอาทิตย์ เดือน ๑๒ แรม ๗ ค่ำ
 จุฬศักราช ๑๓๐๓ มีมะแมเอกศก (พ.ศ. ๒๒๘๒
 รัชกาล สมเด็จพระเจ้าบรมโกษา)

กฎ เรื่องเจ้าหม่อมตนายเบิกคู่ความไปใช้ราชการ

กฎให้แก่ พระสุรศักดิ์ ซ้าย ขวา ใน นอก ให้
กฎหมายบอกแก่ ข้าทูลฉลอง ฯ ฝ่ายทหารพลเรือน
และข้าเจ้าต่างกรมทั้งปวงจงทั่ว ด้วยขุนอภัย ขุนตกร
ขุนเสนา แฉวง พ้องให้กราบทูลพระกรุณา และ
ขุนตกร ขุนอภัย ขุนเสนา และหมื่น พัน แฉวง
ทั้งปวงนั้น มีการพนักงานต้องทำ และได้ช่วยใน
อิศรานอกอิศราแต่ระดับเป็นอันมาก และแฉวงรับ
ราชการได้ทำการตามพนักงานทั้งนั้น อาศัยแต่ความ
ราษฎรชาวบ้านและถูกอำเภอมารช่วยทำการ ได้ได้
ช่วยในอิศรานอกอิศรา และได้ซื้อสิ่งของทำการนั้น
ก็อาศัยได้แต่พิจารณาความของราษฎรตามกระทรวง
ตามมีพระธรรมนูญสำหรับแผ่นดินมาแต่ก่อน ได้
พินัยจ่ายราชการ จึงได้ทำการทั้งปวงสดวก และ

ดับมาทุกวันนี้ และราษฎรไพร่พลเมืองในท้องที่
 อำเภอแขวงนั้น ก็ร้องโรยกว่าแต่ก่อน และบาปซึ่ง
 มั่งคั่งจึงเรือนมากนั้น มีศรัทธาคุ่มห้าม ได้เฉื่อยฉาน
 ใช้ราชการหามิได้ และบ้านดั่งกักพรรค ซึ่งมีได้
 มีศรัทธาคุ่มห้าม ได้เฉื่อยฉานใช้ราชการนั้นเรือนอยู่
 แต่ ๙ เรือน ๓๐ เรือน ๑๕ เรือนบ้าง น้อยมิพอด้วย
 ราชการ ประการหนึ่งราษฎรอยู่ในอำเภอหนึ่งมีคดี
 เนื้อความมาร้องฟ้อง กฎหมาย พระธรรมบัญญัติ แขวง
 จะได้พิจารณาเอาพิณัยจ่ายราชการนั้น ครั้นแขวง
 เกาเมายังมิได้ทันถาม ได้ถามถึงเทียบ และซึ่ง
 พิจารณาถึงเค็ดรเสริญถึงด้านวนมาซึ่งขาดบ้าง ฝ่ายข้าง
 ถูกความนั้น เห็นว่าเนื้อความของตัวพิรุชบุษซึ่งต่าง
 แล้วดอบไปคิดอ่านให้มีหมายรับสั่งเบิกเอาตัวไปบ้าง
 ดังครั้งนั้น หมายไปแต่จะให้หาเป็นการเร็ว ครั้น
 แขวงเข้าไปหา ผู้รับสั่งให้เกาหน่วงเหนี่ยวไว้ว่า
 ถูกความนั้นเป็นข้าหลวง มีรับสั่งให้ส่งตัวไปจะใช้

ทำการบ้าง ข้างแวงกตักก็ตั้งดูความให้ และ
 เนื้อความเวรร้างค้างสูญเสีย เพราะด้วยกระทำผิด
 เป็นอันมาก แวงเป็นคนต่ำจะคิดตามว่ากตักคืน
 เอาเนื้อความมาพิจารณาสืบไป เอาพินัยจ่ายราชการ
 นั้นมิได้ด้วยเหตุนี้ แวงจะตั้งตัวทำราชการขัดต้น
 หนักหนา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า
 ด้วยหญ้าข้างดงป่าซึ่งดงพวกนี้ได้เรียกเป็นหนองน้ำ
 พระราชทานให้ยกเสีย และด้วยดีดอัคราพนักงาน
 ชุนเพชรดา ชุนเทพนารายณ์ แพงเขมมได้เรียก
 จ่ายราชการตามธรรมเนียมแต่ก่อนนั้น ก็ให้การดง
 เสียกิ่งหนึ่งบ้าง ดองดงหนึ่งบ้าง และซึ่งผู้มีชื่อถือตรา
 คัมห้าม ทำด้วย เข่า ปดา ชัน นามัน ภาย
 ภายกระดาษ ช้าง และรักษาไม้ฤษีเตยกระบือชกรถน
 ก็ให้เด็ดเอาใช้ราชการบ้างตามมีการหนักและเบา
 แล้ว ครึ่งหนึ่งทรงพระกรุณาครัดเห็นเกล้า ฯ สั่ง
 ให้มีพระราชกำหนดกฎหมายไว้ แต่ฉบับไปเมื่อหน้า

ถ้าราษฎรมีข้ออยู่ในท้องอำเภอแขวง มีอรรถคดี
ร้องฟ้องกฎหมาย ให้แขวงพิจารณาต้องด้วยกฎ
พระธรรมนูญ เป็นกระทรวงแขวงได้ว่ากล่าวนั้น
แล้วก็ให้แขวงพิจารณาดำเนินให้สำเร็จ เอาพินัย
จ่ายราชการ ถ้าแต่มีหมายรับสั่งไปให้หาแขวงไป
กิจราชการถึงใดก็ดี อย่าให้มีหมายไปแก่แขวง
คุณหนึ่งแต่ก่อนนั้น ให้มีหมายไปแก่กรมนครบาลซึ่ง
เป็นนายแขวงนั้นให้ถึง ถ้าหมายกิจราชการให้บอก
ข้อราชการไปให้แจ้ง ถ้าหมายเบิกคู่ความนั้นให้มี
กำหนดปีเดือนวันคืนขึ้นแรมไปว่า จะเบิกไปทำการ
ถึงนั้น ๆ ภายใน ๘ วัน ๑๐ วันและ ๑๕ วัน แล้วจะ
ส่งตัวคืนมาให้แขวงพิจารณาเหนือความสืบไป และ
ให้มีตรา เจ้ากรม ปลัดกรม สุ่มหาญชี้ ผู้ใด
ผู้หนึ่งมาเป็นสำคัญไปด้วย และให้เจ้ากรม ปลัดกรม
พระนครบาล ดับดาวดู ถ้าเหนือความนั้นยังมีถึงใบ
สั่งปรับแผ่นดินใหม่พินัยห้ามได้ และมีหมายมาเบิก

เขาไปทำราชการจริงเปนนั่นคง จึงให้ตั้งกฎหมายนั้น
 บอกไปให้เขวงตั้งดูความให้ตามมีหมายเบิกนั้น
 แตะปีตราขุนงำเมืองราชปลัดประทับหลังหมายไป
 เปนสำคัญจงทุกครั้ง ครั้นถึงกำหนดกฎหมายว่าจะตั้ง
 ดูความคืนให้พิจารณานั้น ถ้าแตะดูความซึ่งเบิก
 ไปนั้นยังทำการมีดำเรื่งก็ดี ไปราชการยังมีกดับมาถึง
 ก็ดี ให้ผู้มาเบิกนั้นมาบอกทูเตาแก่เจ้ากรม ปลัดกรม
 พระนครบาด ให้เจ้ากรม ปลัดกรม ๆ พระนครบาด
 แต่งไปสืบถามชันสูตรดูการ ถ้าเห็นการนั้นเร็วอยู่จะ
 เร่งทำให้แล้วแต่ใน ๘ วัน ๑๐ วัน ๑๕ วันอีก ก็ให้ตั้งไว้
 ให้ทำการนั้นสืบไป ถ้าแตะการนั้นช้าถึงเดือนหนึ่ง
 แล้วมิดำเรื่งไซ้ร ก็ให้ตั้งตัวดูความมาว่าเนื้อความ
 ไปก่อน แตะซึ่งจะเบิกไปราชการนั้นให้พิจารณาด้วย
 ราชการนั้นเปนการจำเภาะตัวนั้นจะไป ผู้อื่นจะไป
 เห็นมิได้ เปนการจำเภาะตัวนั้นจะไป แตะทางจะไป
 มาเข้าพื้นพระราชกำหนดเดือนหนึ่งขึ้นไป อย่าให้ตั้งตัว

313
959.303
พ 36601

๔๘

ไป ให้ผู้ตุลาการเอาตัวไปพิจารณาให้เร่งรัดว่ากล่าว
เหนือความให้สำเร็จแต่ในสามเดือนตามกฎหมาย อนึ่งผู้เป็น
ตุลาการได้พิจารณาเหนือความ ไซ้ว่าแต่แขวงหามิได้
และมหาดเล็ก ชาวที่ ตำรวจใน กรมวัง ข้าทูลฉลองฯ
ฝ่ายทหารพลเรือน ชนโรงขุนศาลซึ่งเป็นพนักงานได้
พิจารณาเหนือความรับสั่งและโจรผู้ร้ายและเหนือความ
มีค้ และผู้พิจารณา ๆ เดชหมู่ไพร่ท้วงท้วงปวงนั้น
ก็มีอยู่เป็นอันมาก ถ้าจะมีบัตรหมายไปเอาผู้ผิดซึ่ง
ต้องพิจารณาทั้งปวง ไปทำราชการสิ่งใด ๆ ไซ้
ก็ให้กระทำตามเรื่องราวเหนือความซึ่งกล่าวไว้ในกฎ
จงทุกหมู่ทุกกรม และหมายเบิกนั้นก็ให้บีคตรา
เจ้ากรม ปดด้กรม สุ่มหาญช้ เจ้าหมู่ ซึ่งเป็น
นายนั้น ผู้ใดผู้หนึ่งไปค้ช่วยเป็นสำคัญจงทุกครั้ง
และกรมฝ่ายในซึ่งหาเจ้ากรม ปดด้กรม มีได้ ก็ให้
บีคตราสนม ช้าย ขวา ถ้าจะบอกอรรถแปรคั้นไป

๕

ข้อใดข้อหนึ่งไซ้ จะเอาเนื้อความผู้ซึ่งให้มีหมาย
 มาเบิกเอาตัวไปนั้นเป็นแพ้ ถ้าเดชพิจารณาจะให้
 เอาเดชพิจารณาเป็นลัจ ดั่งเข้าห่ม แล้วจะให้ปรับ
 โทษเอาดินใหม่พินัยแก่เจ้าความผู้ให้มาเบิกผู้มคค
 เนื้อความไปนั้นด้วยตามรูปความ และให้พระสุริศวัค
 ช้าย ขวา ใน นอก ให้กฎหมายบอกแก่ข้าทูลตออง
 ทังปวง และข้าหวดงฝ่ายหน้า ฝ่ายหลัง และเจ้า
 ต่างกรมจงท้วทุกหม่มทุกกรมอย่าให้ขาดได้ ถ้าและ
 กฎหมายบอกมิตัว จะเอาพระสุริศวัคช้าย ขวา เป็น
 โทษ ถ้าแจกท้วแต่ผู้ใดมิได้กระทำตามกฎหมาย
 ให้ไว้ จะเอาผู้นั้นเป็นโทษตามกฎหมาย

กฎให้ไว้ณะวันศุกร์ เดือนแปดแรม ๓๐ ค่ำ
 จุติศักราช ๓๑๐๖ ปีชวด อดศก. (พ.ศ. ๒๒๘๗
 รัชกาล ส้มเด็จพระเจ้าบรมโกษ)

กฎ เรื่อง ให้จับกุมคนวิวาททำร้ายกันในที่ต่าง ๆ

กฎให้แก่เจ้าพระยา และพระยา พระ หดวง
เจ้าราชนิภูต ขุน หมื่น พัน ทนาย ฝ่ายทหารพล
เรือน ผู้รักษาเมือง ผู้รั้ง กรมการบักซ์ใต้ฝ่าย
เหนือทั้งปวงจงรทอ ด้วยทรงพระกรุณาครัดเห็น
เกล้า ๆ ดังว่าถ้าเจ้าพระยา และพระยา พระ หดวง
เจ้าราชนิภูต ขุน หมื่น ผู้รักษาเมือง ผู้รั้ง กรมการ
ไปในสถานทางบกทางเรือแห่งใด พบคนมีข้อคุม
พวกเกิดวิวาทตีฆ่าฟันกันเป็นอันมาก ให้หยุดอยู่
ให้บ่าวไพร่ล้อมกำลังซึ่งไปด้วยนั้น ให้จับเอาตัวพวก
ทั้งต้องขังให้ไต่จึงขึ้น ถ้าเหลือกำลังให้บอกชาว
บ้านชาวเรือ ให้ช่วยกันจับเอาตัวจงได้ เพื่อว่ามีให้
อาณาประชาราษฎร์ไพร่พลเมืองท่าจรดาดในแผ่นดิน
ถ้าหัวเมืองให้ผู้รักษาเมือง ผู้รั้ง ปลัดยกระบัตร

กรมการ เอาตัวถามให้รู้เหตุว่าวิวาทกันด้วยเนื้อ
 ความสิ่งใด แล้วให้บอกหนังสือสั่งตัวเข้ามายังตึก
 ขณะศาลา ถ้าในกรุง ฯ จับส่งกรมพระนครบาล
 ให้สืบเอาพวกเพื่อนจงสิ้น มาตงโทษโดยอาชญา
 ทดวง ถ้าผู้ใดมิได้เป็นใจแก่ราชการแผ่นดินไม่จับ
 กุม จะเอาตัวเป็นโทษตามโทษานุโทษ และให้
 พระสุรศักดิ์ซ้าย ขวา ใน นอก ให้หมายบอก
 จงทั่ว

กฎให้ไว้ณวันพุธเดือน ๗ แรม ๗ ค่ำ จตุศักราช
 ๑๓๓๐ ปีมะโรง สัมฤทธิศก (พ.ศ. ๒๒๙๓ รัชกาล
 สมเด็จพระเจ้าบรมโกษา)

กฎ เรื่องการรับฟ้องตามพระธรรมนูญ

กฎให้แก่พระผู้ศักดิ์ ช้าย ขวา ใน นอก ให้
กฎหมายบอกเจ้าพระยา และพระยา พระ หดวง
เจ้าราชนิฤต ขุน หมื่น พัน ทนาย ฝ่ายทหาร พด
เรือน บรรดาพิจารณาความ เจ้ากรม ปลัดกรม
มหาดเล็กขอเฝ้า ข้าหลวงเจ้าต่างกรมฝ่ายหน้า ฝ่าย
หลัง และข้าสมเด็จพระเจ้าตากเธอ พระเจ้าหลานเธอ
ทั้งปวงจงทั่ว ด้วยมีพระธรรมนูญไว้สำหรับขุนโรง
ขุนศาล ธรรมเนียมให้พิจารณาเนื้อความตามกระ
ทรวง เอาพินัยจ่ายราชการสำหรับแผ่นดินสืบมาแต่
ก่อนนั้น และกรมมหาดไทยมีปลัดนั่งศาลคนหนึ่ง
ขุนบริบทนั่งศาลหดวงใต้พิจารณาเนื้อความอุทธรณ์
และขุนเทพอาชญา นั่งศาลราษฎร ได้พิจารณาเนื้อ
ความอาชญาตุลาการ และขุนอาชญาจักรนั่งศาล

ดำรงไว้ให้พิจารณาแปลกกรรมหลาย มีข้อหมอด
 ความ มิได้เป็นญาติพี่น้องว่าเป็นญาติพี่น้องเข้า
 กฎหมายร้องฟ้องหาความแก่ราษฎร และกตมาโหม
 ขุนประชาเดฬ ราชปลัดนั่งศาล ได้พิจารณาเนื้อ
 ความอาชญาอกซึ่งมิได้เป็นสมภักนักร ทำช่ม
 เห่งผู้มีชื่อ และในกรมพระนครบาล ขุนจำเมือง
 ปลัดนั่งศาลได้พิจารณาความโจรผู้ร้ายปลัดสมภัก
 เปนโทษมหันตโทษ กรมวังนั้นมีปลัดนั่งศาลตามคน
 ขุนอินทราชาญา ได้พิจารณาเนื้อความอาชญาวัง
 และขุนพรหมตุฎา ได้พิจารณาเนื้อความนครบาล
 วัง และขุนเทพตุฎา ได้พิจารณาเนื้อความแพ่งวัง
 จำเลยเป็นสมในขุนศาลตามศาลนี้ได้พิจารณา
 และกรมพระคลังราชการนั้น ขุนพิณิจัย ราชปลัด
 นั่งศาล ได้พิจารณาเนื้อความฝรั่งอังกฤษวัดนคา
 จีน ยวน ยี่ปุ่น แยกบรเทศ มตาญ และกรมนา

ขุนโกชตากร ราชปลัดนั่งศาล ได้พิจารณาเห็น
 ความแพ่งอาชญาณา และขุนศรีราชบุตรนั้นได้
 พิจารณาเห็นความมฤตก และศาลแพ่งกลาง ขุน
 ราชสุภา ขุนสุภราชย์ และแพ่งเกษม ขุนสุภาเทพ
 ขุนสุภาภาร ได้พิจารณาเห็นความจำเลยเป็นด้นนอก
 และกรมแพทยานัน ขุนพรหมเกวี่ ได้พิจารณา
 กระทำคุณกระทำไดยแก่กัน เป็นฉมบจกกดะ และ
 กรมตำรวจภายใน ขุนวิสูตรโกษา ได้พิจารณา
 นายระวางกำนัน พันที่ เขิงเรือ น สมนักษร ขนอน
 ตลาด ซึ่งที่วิวาทแก่กัน และกรมตำรวจนอก
 ขุนศรีดำคร ได้พิจารณาเดนา กำนัน เบาะแด้
 และเบี้ยคบังขนอนตลาด คู่ด้จ้ แด้ กรมธรรมการ
 ได้พิจารณาเห็นความพระดั่งฉเธร เณร ทำผิดด้วย
 กิจพระวินัย และพระคดงมหาสมบคได้พิจารณา
 เห็นความพระราชทรัพย์ในท้องพระคดงหดวง และ
 มีผู้เอาไปทำตายเดี้ย และมีผู้เบี้ยคบังไว้เป็นอาณา

ประโยชน์ และกรรมดีที่ได้พิจารณาหมู่ไพร่พลวง
 ไพร่ล้อม ดังกัศ พรหม และเดวทาดเดวไทย และ
 บันดุกหมู่แก่กัน และพระธรรมนุญกระทรวงความ
 ทงนี้มีอยู่สำหรับราชการแผ่นดินสืบมา ให้ผู้รับฟ้อง
 ผู้รับคำกฎหมายของราษฎรผู้มคคิ เอาฟ้องและคำกฎหมาย
 ไปว่าแก่ตุลาการคณะศาลาตุลาการคณะศาลหลวง ถ้า
 เปนเนื้อความข้อใหญ่ให้กราบทูลพระกรุณา ถ้าเป
 เนื้อความเบา มีพอที่จะเอากราบทูลพระกรุณา ก็
 ให้บังคับให้ขุนราชพิณิจจัย ผู้ถือพระธรรมนุญได้
 พระธรรมนุญ เปนเนื้อความกระทรวงใดให้ตั้งให้
 เจ้ากระทรวงพิจารณาเอาพิณิจจ่ายราชการ ฝ่ายข้าง
 ขุนโรงขุนศาล จึงจะได้ตั้งตัวทำราชการสดวก
 และครั้นสืบมาผู้มคคิกกฎหมายร้องฟ้องตามกระทรวง
 บ้าง ห้ามได้บ้าง และเอาเนื้อความไปฟ้องให้
 กราบทูล ฝ่ายหน้าฝ่ายหลังและสมเด็จพระเจ้าตุลาการ
 สมเด็จพระเจ้ามหาดานเธอ พระเจ้าตุลาการเธอ พระเจ้า

หลานเธอ รับเอาฟ้องไว้แต่มีไต่ตั้งไปได้ด้วยพระ
 ธรรมนุญให้พิจารณาตามกระทรวงหามิได้ และ
 ข้าหลวงรับเอาฟ้องไว้พิจารณาว่ามีรับตั้งให้ว่าเป็น
 เนื้อความผู้เฒ่าแก่บ้าง เป็นเนื้อความข้างเดียวบ้าง
 ให้สืบคดีให้กระจ่าง และเท็จบ้าง ครั้นถามมิรับเอา
 ด้บบผู้ฟ้องเป็นข้อต่อข้ออ้างสืบต่อบถึงพระยานคุดหนึ่ง
 เนื้อความมีคู่กันบ้าง ดังที่ตั้งฟ้องไปให้ตำรวจใน
 ตำรวจนอกและข้าทูลตลอด ๆ นอกนั้นให้เอาคดีผู้มี
 ชื่อมาพิจารณาตามฟ้อง มีตั้งด้วยพระธรรมนุญ
 ก็มีบ้าง ดังที่ดูความซึ่งตุลาการพิจารณานั้นไป
 ฟ้องหาอุทธรณ์ตุลาการ และว่ามีรับตั้งให้เรียกเอา
 ด้านยอมบิดังไปสืบสวนดู แล้วเนื้อความนั้น
 ค้างเข้าไปก็มีบ้าง และกฎพระธรรมนุญดำหรับ
 แผ่นดินนั้นก็พ้นเพื่อนไป และขุนโรงขุนศาลเจ้ากระ
 ทรวงได้พิจารณาความตาม พระธรรมนุญเอาพินัย
 จำราชการนั้นน้อยลง และส่วนราชการงานโยธา

ซึ่งเป็นพนักงานขุนโรงขุนศาลได้จ่ายหนี้ยื่นอยู่ เพราะเหตุนี้ขุนโรงขุนศาลจึงได้ความยากจนตั้งตัวทำราชการมิได้ และครั้งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้มีพระราชกำหนดกฎหมายไว้แต่ขึ้นสืบไปเมื่อนี้หน้า ห้ามอย่าให้ข้าหลวงเจ้าต่างกรมรับเอาฟ้องของอาณาประชาราษฎร์ซึ่งหาความแก่นั้น กราบทูลเจ้าต่างกรม และสมเด็จพระเจ้าตากเธอ สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ พระเจ้าตากเธอ หลานเธอ เป็นอินชานที่เคี้ยว ต่อเมื่อใดมีผู้เอาเนื้อความมาว่า มีผู้กระทำความผิดมิชอบเบียดบังพระราชทรัพย์เป็นเนื้อความข้อใหญ่ จึงให้เอากราบทูลเจ้าต่างกรม สมเด็จพระเจ้าตากเธอ สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ พระเจ้าตากเธอ พระเจ้าหลานเธอ รับเอาฟ้องกราบทูลแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ หนึ่งถ้าแต่ข้าหลวงในกรมจะมีคดีวิวาทแก่ข้าทูลตลอด ๆ และไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินและข้าหลวงเจ้าต่างกรมอื่น จะ

ทำหนังสือฟ้องให้กราบทูลเจ้าต่างกรม หากความข้อ
 วิวาทนั้นไซ้ร ก็ให้ส่งฟ้องนั้นไปให้แก่ขุนราชพิณิจัย
 ผู้ถือพระธรรมนูญให้ได้ด้วยพระธรรมนูญก่อน ถ้า
 เป็นกระทรวงใดให้ส่งไปให้เจ้ากระทรวงพิจารณา
 ตามใจที่ตามจำเลย ตามพระธรรมนูญ อนึ่งถ้า
 มีผู้ร้องฟ้องให้กราบทูลพระกรุณา ถ้ามิได้ทรงพระ
 กรุณาตรัดเหนือเกล้า ๆ ดังจำเพาะให้ผู้ใดพิจารณา
 ห้ามมิได้ ก็ให้ผู้รับตั้งส่งฟ้องนั้นไปได้ด้วยพระธรรมนูญ
 ถ้าเป็นกระทรวงใดจึงส่งไปให้เจ้ากระทรวงพิจารณา
 ถ้าเป็นเนื้อความข้อใหญ่ มีพระราชโองการตรัด
 เหนือเกล้า ๆ ดังจำเพาะให้ผู้ใดพิจารณาเป็นเนื้อ
 ความมีคูนัน ก็ให้ตุลาการเอาฟ้องนั้นได้ด้วยพระ
 ธรรมนูญเป็นกระทรวงใด แล้วจึงให้หมายไป
 เอาเจ้ากระทรวงมานั่งกำกับด้วย ถ้าพิจารณาเป็น
 ดีจับปรับใหม่เป็นพินัยหตวงมากน้อยเท่าใดนั้น ให้ตั้ง
 พระคตังมหาสมบัติ อนึ่งซึ่งผู้ร้องฟ้องถูกขุนณะ

คำว่าถูกขณะคัดหวงนั้น ให้ถูกขุปรักษารูป
 ความนั้นก่อน ถ้าเป็นเนื้อความเบาอยู่ ก็ให้เอา
 พ้องได้ด้วยพระธรรมนูญตั้งให้พิจารณาตามกระ
 ทรวงตามพระธรรมนูญ พระราชกำหนดกฎหมาย
 สำหรับแผ่นดิน อย่าให้แปดกัทรวงดงกรมได้
 แดะให้ข้าทูลตออง ๆ แดะข้าหวงเจ้าต่างกรมฝ่าย
 หน้าฝ่ายหลัง แดะข้าหวงส้มเด็จพระเจ้าตูกเธอ
 ส้มเด็จพระเจ้าหลานเธอ แดะพระเจ้าตูกเธอ หลาน
 เธอ แดะส้มใน สมนอก แดะอาณาประชาราษฎร
 ทั้งปวง กระทำตามพระราชกำหนดกฎหมายให้ไว้
 จงทุกประการ ถ้าผู้ใดมิได้กระทำความพระราช
 กำหนดกฎหมายนี้แต่ข้อใดข้อหนึ่งไซ้ จะเอาตัว
 เป็นโทษตามโทษานุโทษ

กฎให้ไว้ ณ วันอังคาร เดือนอ้าย แรม ๓๓ ค่ำ
 จุดศักราช ๓๓๓๒ มีจุลจอศก (พ.ศ. ๒๕๔๗ รัชกาล
 ส้มเด็จพระเจ้าบรมโกษ)

กฎ เรื่องการรับฟ้องต่าง ๆ

กฎให้แก่พระสุรศักดิ์ซ้าย ขวา ใน นอก ให้
กฎหมายบอกตุลาการ มหาศไทย กตาทโหม กรม
เมือง กรมวัง คตัง นา กรมตำรวจในซ้ายขวา
ตำรวจนอกซ้าย ขวา กรมทหารในซ้าย ขวา
มหาดเล็กชาวที่ กรมพระนครบาล และขุนโรง
ขุนศาล ผู้บรรดาเป็นตุลาการได้พิจารณาเพื่อความ
ทุกหมู่ ทุกกรม ด้วย ๆ ทรง ๆ ตั้งว่าให้มี
พระธรรมนูญไว้แต่ก่อนว่าราษฎรทั้งปวงมีอรรถคดี
จะทำหนังสือร้องฟ้องแก่ผู้รักษากฎการ ขุนโรงขุนศาล
กรมใด ๆ และรับหนังสือร้องฟ้องไว้และหมาย
ไปให้ผู้ตนายพระยาบาดตั้งผู้ตั้งคดีมาพิจารณาได้
ตามต่อกัน และตั้งคดีกันไม่ตายกตางวันาและพัน
แทงกันกตางวัน ขุน (ฉบับตบ ๒-๓ คำ) พิจารณา
เพื่อความ ถ้าจำเลยเป็นดมใน ขุนศาลด้ามศาล

นี้^๕ได้พิจารณา กรมพระคลังราชการ^๕ ขุนพิณจักษ์
 ราชปลัดตั้งศาลได้พิจารณา^๕เนือความฝรั่งอังกฤษ
 วิตันดา จีน ยวน ยี่ปุ่น แยกบรเทศ มลาย
 กรมนาขุนโภชธากร ราชปลัดตั้งศาลได้พิจารณา^๕
 เนือความแพ่ง อาชญาณา ขุนศรีราชบุตรได้พิจารณา^๕
 เนือความมฤคก และศาลแพ่งกลาง ขุนราชสุภา
 ศาลเขษมขุนสุภาเทพ ขุนศาลดองศาลนี้^๕ได้พิจารณา^๕
 เนือความแพ่งจำเลยเป็นด้นนอก และกรมเทพ
 อาชญาณ^๕ขุนพรหมแก้ว ได้พิจารณา^๕เนือความ
 กระทำคุณได้ยแก้กัน เป็นฉมบจักกตะ และกรม
 ดารพากรใน ขุนวิสูตรโกษาพิจารณานายระวาง
 กำนันพันที่เชิงเวือ่น ดมภ์กษรขนอนคตาด ซึ่งวิวาท
 แก้กัน และกรมดารพากรนอก ขุนศรีดำคร ได้
 พิจารณาเด้นากำนันเบาแแต่ และเบียดบึงอ่ากร
 ขนอนคตาด คู้ดัดแต่ และกรมธรรมการได้พิจารณา^๕
 เนือความพระดั่ง^๕เสเระเณรผู้เข้ารูปช้ทำผิดด้วยพระ

วินัย และกรมพระคตังมหาธมมัตถิได้พิจารณาพระ
 ราชทรัพย์ในพระคตังหดวง มีผู้เอาไปทำตายเสีย
 และมีผู้เบียดบังไว้เป็นอาณาประโยชน์ กรมพระสัสดิ
 ได้พิจารณาหมู่ไพร่หดวงตั้งกตพรวิค และเดวทาด
 เดวไทย และบันดุกหมู่แก่กัน และพระธรรมนุญ
 ทรงมีอยู่สำหรับราชการแผ่นดินสืบมา ให้ผู้รับฟ้อง
 รับคำกฎหมายของราษฎรผู้มคคเเอาฟ้องและคำกฎหมาย
 ไปว่าแก่ตุงขณะศาลา ตุงขณะศาลาหดวง ถ้า
 เนื้อความข้อใหญ่ให้กราบทูลพระกรุณา ถ้าข้อเบา
 มีพอที่จะเอากราบทูลพระกรุณา ให้บังคับให้ขุนราช
 พิณิจัย ผู้ถือพระธรรมนุญได้ด้วยพระธรรมนุญ
 ถ้าเป็นเนื้อความกระทรวงใดให้เจ้ากระทรวงนั้น
 พิจารณาเอาพินัยจ่ายราชการ ฝ่ายข้างขุนโรงขุนศาล
 ได้ตั้งตัวทำราชการสดวก ครั้นสืบมาผู้มคค กกฎหมาย
 ร้องฟ้องตามกระทรวงบ้าง ห้ามได้บ้าง เอาเนื้อ
 ความไปฟ้องให้กราบทูลเจ้าฝ่ายหน้าฝ่ายหลัง ดมเด็จ

พระเจ้าตากเรือ ต้มเด็จพระเจ้าหลานเธอ ๆ รับเอา
 พ้องไว้มิได้ส่งฟ้องนั้นได้ด้วยพระบรมมณูให้พิจารณา
 ตามกระทรวงหามิได้ และข้าหลวงเอาฟ้องนั้นไว้
 พิจารณาความรับสั่งให้ว่าเป็นเนื้อความผู้แก่ผู้แก่บ้าง
 เนื้อความขาดياءบ้าง ให้สืบดูให้รู้จักจริงและเท็จ
 บ้าง ครั้นถามมิรับเอาตอบผู้ฟ้องเป็นข้ออ้างข้อต่อ
 ดับดอบพะยานคัจหนึ่งเนื้อความมีคู้บ้าง ดางที่ส่งฟ้อง
 ไปให้ตำรวจในตำรวจนอก ทหารใน และข้าทูล
 ดออง ๆ นอกนั้น ให้เอาตัวผู้ฟ้องมาพิจารณาตาม
 ฟ้อง มิต้องด้วยพระบรมมณูก็มีบ้าง ดางที่ตูก
 ความซึ่งตุฎการพิจารณาอยู่นั้น ไปฟ้องหาอุทธรณ์
 ตุฎการ และมีรับสั่งให้เอาด่านนวนยอมใบัดจไปสืบ
 ด้าดู และเนื้อความนั้นค้างช้าไปก็มีบ้าง และกฏ
 พระบรมมณูดำหรับแผ่นดินหนักพันเพื่อนไป และ
 ชุนโรงชุนศาลซึ่งเปนเจ้ากระทรวงได้พิจารณาเนื้อ

ความตามพระบรมมณูเอาพินัยจ่ายราชการนั้นน้อย
 ดง ส่วนราชการงานโยธาซึ่งเป็นพนักงานชุนโรง
 ชุนค้ำดนั้นน้อย เพราะเหตุชุนโรงชุนค้ำดจึงได้
 ความยากจนคั่งคัวทำราชการไปมิได้ และครั้ง
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้มีพระราชกำหนด
 กฎหมายไว้ว่า เค้นดืบไปเมื่อหน้า ห้ามอย่าให้
 ข้าหลวงเจ้าต่างกรมรับเอาฟ้องอาญาพระราชฎ
 ชิงหาแก่นั้น กราบทูลเจ้าต่างกรม ดมเด็จพระเจ้า
 ดูกเชอ ดมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เป็นอันขาด
 ทีเดียว ต่อเมื่อใดมีเอาเนอความมาฟ้องว่ามี
 ผู้กระทำผิดคดีมิชอบ เบียดบังพระราชทรัพย์เป็น
 เนอความช้อใหญ่ จึงเอาฟ้องกราบทูลเจ้าต่างกรม
 และดมเด็จพระเจ้าดูกเชอ ดมเด็จพระเจ้าหลานเธอ
 และให้ดมเด็จพระเจ้าดูกเชอ ดมเด็จพระเจ้าหลาน
 เธอ รับเอาฟ้องกราบทูลพระกรุณา ฯ แล้วแต่จะ
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้ง อนึ่งถ้าข้าหลวง

ในกรมมีกิจวิเวทแก่กัน และข้าทูลถอง และไพร่
 พ่าช้าแผ่นดิน และข้าทูลถองเจ้าต่างกรมอื่น ๆ จะ
 ทำหนังสือฟ้องให้กราบทูลเจ้าต่างกรมหาความแก่ผู้
 วิเวทนั้นไซ้ ให้ส่งฟ้องไปให้ขุนราชพิณจจัยผู้ถือ
 พระธรรมนูญ ให้ได้ด้วยพระธรรมนูญก่อน ถ้าเป็น
 กระทรวงใดให้ส่งไปให้เจ้ากระทรวงพิจารณาโจทก์
 จำเตย ตามพระธรรมนูญ อนึ่งถ้ามิได้ร้องฟ้องให้
 กราบทูลพระกรุณา ถ้ามิได้ทรงพระกรุณาโปรด
 เกต้า ๆ ตั้งจำเภาะให้ผู้ใดพิจารณาห้ามได้ ให้ผู้รับ
 ตั้งฟ้องนั้นให้ได้ด้วยพระธรรมนูญก่อน ถ้าเป็น
 กระทรวงใดจึงให้ส่งให้เจ้ากระทรวงพิจารณา ถ้า
 เป็นเนื้อความข้อใหญ่มีพระราชโองการตรัสจำเภาะ
 ให้ผู้ใดพิจารณา เป็นเนื้อความมีคั้นั้น ให้ตุลาการ
 ผู้รับเอาฟ้องได้พระธรรมนูญก่อน ให้รู้ว่าเป็น
 กระทรวงใดแล้วให้หมายไปให้เจ้ากระทรวงมานั่ง
 กำกับพิจารณาคด้วย ถ้าพิจารณาเป็นลัดปรับใหม่

เปนพิณยหดวงมากน้อยเท่าใดนั้นให้ตั้งพระคณัมหา
 ดมบค หนึ่งซึ่งผู้ซื้อฟ้องถูกชุนณะค่าดา ถูกชุน
 ณะค่าดหดวงนั้น ให้ปรึกษาครูบความถ้าเปนเนือ
 ความเบาอยู่ ก็ให้เอาฟ้องนั้นได้ด้วยพระธรรมนุญตั้ง
 ให้พิจารณาตามกระทรวงตามพระธรรมนุญ ตาม
 พระราชกำหนดกฎหมายสำหรับแผ่นดิน อย่าให้
 แปลกกระทรวงด่งกรมได้ หนึ่งเจ้ากรม ปลัดกรม
 นายเวร ปลัดเวร ขอเฝ้ากรมฝ่ายใน และดมเด็จพระเจ้า
 ด้กเธอ ดมเด็จพระเจ้าหลานเธอ กรมใด ๆ
 ยอมพิจารณาเนือความมีคุมคองด้วยกฎ แต่หนีไป
 เมื่อหน้าอย่าให้เจ้ากรม ปลัดกรม นายเวร ปลัดเวร
 ขอเฝ้ากรมฝ่ายใน และข้าดมเด็จพระเจ้าด้กเธอ
 ดมเด็จพระเจ้าหลานเธอ กรมใด ๆ พิจารณาเนือ
 ความนั้นหาผู้บังคับบัญชามิได้ ครั้นโจทก์ จำเลย
 คิดใจแก่กันด้วยข้อเนือความขัดสนอยู่ แล้วว่ากล่าว
 มีสนข้อเนือความ และโจทก์ จำเลย ยอมคิดใจ

ในศุภากรว่าตัดบทเนื้อความมีสันกระทง และโจทก์
 จำเลย ยอมร้องฟ้องให้กราบทูลพระกรุณา ฟ้อง
 ดูกษณะศาตา ทำฎีกาทูลเกล้า ฯ ถวายเกล้าวโทษ
 ศุภากร และคู่ความเป็นเนื้อความทบท้าวไปมาถึง
 ๓ ค่ำต ๔ ค่ำต ให้เคื่องฝาดดอง ฯ ราษฎรเสียพิศุ
 ของเงินได้ความเคื่อครันเพราะคบหากันแต่อำเภोज
 ถ้าข้าทูลดอง ฯ ราษฎรมีอรรถคดีร้องฟ้องด้วยกิจ
 ธุชทุกช้แก่กันเป็นเนื้อความแพ่ง อาชญา อุทธรณ์
 นครบาด และมฤคกแพทยา และถวายกรมทัณฑ์
 ทวิพิชัยมฤคกให้เรียกดูหนังสือด้วยความประการใด ๆ จะ
 ให้เจ้ากรม ปลัดกรม นายเวร ปลัดเวร ขอเฝ้า
 ข้าทูลดอง ฯ ข้างหน้าข้างใน และส้มเด็จพระเจ้า
 ดูกเธอ ส้มเด็จพระเจ้าหลานเธอ และข้าพระเจ้า
 ดูกเธอ พระเจ้าหลานเธอ กรมใด ๆ และฟ้องหา
 ความหนักดี ถ้าผู้ฟ้องนั้นเป็นข้าหลวง และข้าส้มเด็จพระ
 พระเจ้าดูกเธอ ส้มเด็จพระเจ้าหลานเธอ พระเจ้า

ดูกเธอ พระเจ้าหลานเธอ พ้องให้กราบทูลพระ
 กรุณา เป็นเหตุความขี้ใหญ่ จึงให้รับเอาพ้องนั้น
 กราบทูล แล้วให้กราบทูลพระกรุณาตามจะทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่ง ให้พิจารณาตามรับสั่ง
 ถ้าแต่คิดใจคุณการก็ให้แต่งมหาดเล็กนายเวร ขอ
 ใ้ไปนั่งกำกับพิจารณาด้วย ถ้าแต่ผู้พ้องนั้นมีได้
 เป็นข้าหลวงฝ่ายใน แต่มีได้เป็นข้าส่มเด็จพระเจ้า
 ดูกเธอ ส่มเด็จพระเจ้าหลานเธอ พระเจ้าดูกเธอ
 พระเจ้าหลานเธอ ก็อย่ารับเอาหนังสือพ้องกราบทูล
 และให้ผู้พ้องนั้นไปพ้องตามกระทรวง และพ้องแก่
 มุขนายตามอาณัติพระราชอาชฎร และพ้องดูขุน
 ณะศาตา ดูขุนณะศาตหลวง ตามพระราชกำหนด
 กฎหมายแต่ก่อน อนึ่งข้าเจ้าต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายใน
 ถือหนังสือปิดตราในกรมออกไปราชการณหัวเมือง
 ไต ๆ ทยไปทำกรรโชก ช่มเหง ฉื่อ ตรีบัดเอา
 พักศุของเงินอาณัติพระราชอาชฎร ไพร่พดเมืองได้

ความเดือดร้อนให้เคืองไต่ต่อง ๆ เเนียง ๆ แต่
 ดืบไปเมื่อน้ำ ถ้าข้าเจ้าต่างกรม ฝ่ายหน้าฝ่ายใน
 จะถือหนังสือปิดตราในกรม ออกไปเอากิจราชการตั้ง
 ไต ๆ ก็ดี อย่าให้รับเอาฟ้องของราษฎรมาพิจารณา
 เรียกเอาอุทาคฤหาการ ให้ได้ความเดือดร้อนดุจดัง
 แต่ก่อนนั้น และให้ข้าทูลต่อง ๆ และข้าหอดวงเจ้า
 ต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายหลัง และข้าส้มเต้จพระเจ้า
 ฑุกเชอ ส้มเต้จพระเจ้าหตานเชอ และพระเจ้าฑุกเชอ
 พระเจ้าหตานเชอ ส้มในส้มนอก และอาณาประช
 ราษฎรทั้งปวง ทำตามพระราชกำหนดกฎหมายให้
 นจทุกประการ ถ้าผู้ใดมิได้ทำตามพระราชกำหนด
 กฎหมายข้อใดข้อหนึ่งไซ้ จะเอาตัวเป็นโทษตาม
 โทษานุโทษ ให้เจ้าพระยานคร และหอดวงปลัด
 กรมการ ทำตามกฏนจทุกประการ แล้วให้บอกแก่
 หัวเมืองชั้นแก่เมืองนคร ให้ทำตามพระราชกำหนด
 กฎหมายนจทั่ว

กฎให้ไว้ณะวันอาทิตย์ เดือน ๕ ขึ้น ๑๓ ค่ำ
จุลศักราช ๑๑๒๒ ปีมะโรงโทศก. (พ.ศ. ๒๓๐๓
รัชกาล สมเด็จพระที่นั่งสุริยามรินทร์)

กฎ เรื่องการรับฟ้องกล่าวโทษตุลาการ ผู้พิจารณาความไม่เที่ยง

กฎให้แก่พระสุรัสวดีซ้าย ขวา ใน นอก ให้
กฎหมายบอกแก่ข้าทูลตลอด ๖ ฝ่ายทหารพลเรือน
และขุนโรงขุนศาล แต่บรรดาพิจารณาเนื้อความ
อาญาพระราชอาชฎรทั้งปวง ด้วยมีพระราชกำหนด
กฎหมายไว้แต่ก่อนว่าอาญาพระราชอาชฎรจะมาร้อง
ฟ้องกล่าวโทษแก่กัน และผู้พิจารณาตุลาการจะไต่
ถามโจทก์จำเดยนั้น ว่าเดยมียผู้คุมถามความว่ามี
ได้ทำตามธรรมเนียมความไซร์ ให้ว่าแก่ผู้พิจารณา
ผู้กำกับให้ตัดสินให้ตามข้อเนื้อความ ถ้าพ้นที่ผู้
พิจารณาผู้กำกับจะตัดสินมิได้ไซร์ ก็ให้ไปว่าแก่
ตุลาการตัดสินให้ตามข้อเนื้อความให้สำเร็จ ถ้าโจทก์
จำเดยมิได้ว่ากล่าวแก่ผู้พิจารณา ไปร้องฟ้อง

หอพุทธรัตน์แต่เดิมมีผู้คุม และมีได้ก่ด้าวโทษผู้
 พิจารณาผู้กำกับ และจะบัตรหมายมาให้ตั้งแต่เดิมมี
 ผู้คุมนี้ขอให้ตั้ง ถ้าเป็นเนื้อความหัวเมือง ถ้า
 กรมการทำให้ฟ้องแก่ ปลัด ยกระบัตร ปลัด
 ยกระบัตร ทำให้ฟ้องแก่ผู้รักษาเมือง ผู้รับ ถ้า
 และมีได้ก่ด้าวโทษผู้รักษาเมือง ปลัด ยกระบัตร
 ด้วยไซ้ ถ้ามีตราออกไปให้ตั้งค่าความมานั้น อย่า
 ให้ตั้งเข้ามา และสืบมาทุกวันนี้ ผู้พิจารณาและ
 คุกการทั้งปวงจะพระราชกำหนดกฎหมายได้ ผู้มี
 ชื่อจิ้งร้องฟ้องหาอาชญา อุตธรณ์ณะกรง ๆ ก่ด้าว
 โทษแต่เดิมมีผู้คุม นายพระจ๋ามรงค์ มีได้ก่ด้าว
 โทษ ผู้พิจารณาผู้กำกับและ ผู้มีชื่ออยู่ณะหัวเมือง
 เข้ามาร้องฟ้องอุตธรณ์ก่ด้าวโทษแต่เดิมมีผู้คุมนาย
 พระจ๋ามรงค์ มีได้ก่ด้าวโทษผู้รักษาเมือง ปลัด
 ยกระบัตรและกรมการห้ามได้ และก่ดบฟ้องให้
 บัตรหมายเอาเดิมมีผู้คุม ภูคาษ พระจ๋ามรงค์

และให้มัตราไปให้สิ่งขุนค้ำด ภูคาส ขำมรงค์ ณะ
 หิวเมืองเข้ามาพิจารณาณะกรุง ๆ ตามข้ออาชญา
 อุทธรณ์ ก็เอามาพิจารณาไม่สำเร็จ ทำนองเห็นยว
 เนื้อความไว้ และเนื้อความเดิมที่เป็นข้อใหญ่ นั้น ก็
 พดอยเรศร้างค้ำงซ้ายสูญไปก็มีบ้าง ดังที่เห็นว่าจะ
 ทำกตบเกิดอนมิได้ ก็คิดอ่านให้ร้องฟ้องหาอุทธรณ์
 ต่อไปถึง ๒ ค่ำด ๓ ค่ำดก็มีบ้าง เป็นอันมาก เพราะ
 เหตุอันคนชั่วซึ่งเบียดเบียน อาณาประชาราษฎร์นั้น
 เห็นเนื้อความของตัวพิรุชเพดียงพด้างแล้ว ก็คิด
 อ่านหาอาชญา อุทธรณ์ กดำวโทษแต่เดิมผู้คุม
 บ้าง ดังที่กดำวโทษแต่เดิมผู้คุมบ้าง ดังที่
 กดำวโทษแต่ขุนค้ำด ภูคาส นายพระขำมรงค์บ้าง
 คิดแต่จะให้เนื้อความเรศร้างค้ำงสูญไป แต่จะไม่
 ให้ได้ความผิดของตัวเลย และอาณาประชาราษฎร์
 ซึ่งมีวิญญานวน และหาทรัพย์มิไค่นั้น ได้ความเดือด
 ร้อนนัก ครั้นจะให้สืบเอาตัวผู้กระทำผิดนั้นเป็นโทษ

ตามบทพระอัยการนั้นด้วย ผู้เข้ามารับราชการต่อ
 มาทุกวันนี้เป็นคนไม่รู้อ่าง ใ้รู้อ่าง และยังไม่ต้อง
 กัน และดัดเด็จบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทุก
 วนั้น ทรงพระกรุณาแก้อาณาประชาราษฎร์ เพื่อ
 จะบำรุงมิให้พระราชกำหนดกฎหมายพ้นเพื่อนไปได้
 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งแก้ออกญาธรร
 มาธิบดี ศรีวิคณมณฑลเยรบาด ให้แต่งพระราช
 กำหนดกฎหมายแจกชำระไว้ แต่บัดนี้ไปเมื่อหน้า
 ถ้าอาณาประชาราษฎร์จะร้องฟ้องกล่าวโทษแก่กัน
 ด้วยเนื้อความประการใด ๆ ก็ดี ผู้พิจารณาตุลาการ
 จะพิจารณาไต่ถามโจทก์จำเลย ดังข้อพยานณะกรุงฯ
 นั้น ถ้าโจทก์ จำเลย เห็นว่าเลี่ยมย่น ผู้คุม ภูคาษ
 นายพระขำมรงค์ ถามความผิดด้วยพระราชกำหนด
 กฎหมายให้โจทก์ จำเลย ว่าแก้อผู้พิจารณาผู้กำกับ
 ให้ตัดสินให้ ถ้าพ้นที่ผู้พิจารณา ผู้กำกับตัดสินมิได้
 ก็ให้พากันไปให้ตุลาการปรึกษาตัดสินให้ตามข้อเนื้อ

ความลับไป ถ้าเป็นเนื้อความหัวเมือง ถ้าภูคานายพระขำมรงค์ทำผิดให้ว่าแก่ขุนค้ำด ขุนค้ำดทำผิดให้ฟ้องแก่ปลัด ยกกระบัตร์ และกรมการซึ่งมิได้ตั้งในฟ้อง ถ้าแต่ะปลัด ยกกระบัตร์ กรมการ มิรับฟ้อง จึงให้ฟ้องแก่ผู้รักษาเมือง ผู้รั้ง ถ้าแต่ะผู้รักษาเมือง ผู้รั้งมิรับ และผู้รักษาเมือง ปลัด ยกกระบัตร์ กรมการ ทำผิดด้วยแล้ว จึงให้เข้ามาฟ้องพระกรุง ๆ ตามพระราชกำหนดกฎหมายแต่ก่อน ถ้าผู้ใดมีฟ้องจะมาร้องฟ้องหาอาชญา อุทธรณ์ เดิมยื่นผู้คุม พระขำมรงค์ ซึ่งได้พิจารณาว่าความ และมีได้ก่ด่าวโทษผู้พิจารณา ผู้กำกับ และผู้มีชื่ออยู่หัวเมืองเข้ามาร้องฟ้องพระกรุง ๆ หาอาชญา อุทธรณ์ กรมการหัวเมือง มิได้ก่ด่าวโทษผู้รักษาเมือง ปลัด ยกกระบัตร์ ไชร์ อย่าให้รับฟ้องไว้ว่าก่ด่าวเป็นอันขาดทีเดียว ให้ผู้รับฟ้องนั้นดัดก่ดั่งฟ้องคืนให้แก่ผู้ฟ้องว่าก่ด่าวตามพระราชกำหนดกฎหมาย และให้

ข้าทูลตอของ ฯ ฝ่ายทหาร พดเรือรบ และขุนโรงขุน
 ค้าต ผู้บรรดาได้พิจารณาเนือความณะกรุง ฯ และ
 ผู้รักษาเมือง ผู้รั้ง กรมการณะหัวเมืองทั้งปวง ทำ
 ตามพระราชกำหนดคกฏหมายให้ันจทุกประการ ถ้า
 ผู้ใดมิได้ทำตามพระราชกำหนดคกฏหมายแต่ข้อหนึ่ง
 ข้อใดไซริ้ จะเอาตัวผู้ันั้นเปนโทษตามโทษานุโทษ
 กฏให้ไว้ณะวันศุกร์เดือน ๑๑ ขึ้น ๗ ค่ำ จตุศักราช
 ๑๑๒๔ ปีมะเมีย จัตวาศก (พ.ศ. ๒๓๐๕ รัชกาล
 ดมเด็จพระที่นั่งสุริยามรินทร์)

